

WSPIERANIE I RESOCJALIZACJA NIELETNICH

Komentarz

redakcja naukowa Violetta Konarska-Wrzosek

Piotr Górecki, Paweł Kobes, Violetta Konarska-Wrzosek

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

WSPIERANIE I RESOCJALIZACJA NIELETNICH

Komentarz

redakcja naukowa Violetta Konarska-Wrzosek

Piotr Górecki, Paweł Kobes, Violetta Konarska-Wrzosek

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

Stan prawny na 10 maja 2023 r.

Recenzentka

Prof. dr hab. Zofia Sienkiewicz

Wydawczyni

Monika Pawłowska

Redaktorka prowadząca

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Trzy kropki Joanna Maź

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Komentarze do poszczególnych artykułów napisali:

Piotr Górecki – art. 23–41, 52–86, 97–106, 143, 233–244, 416, 417

Piotr Górecki, Paweł Kobes – art. 245–285

Paweł Kobes – art. 107–142, 147–175, 177–232, 286–359

Violetta Konarska-Wrzosek – Wstęp, komentarz do Preambuły,
art. 1–22, 42–51, 87–96, 144–146, 176, 393–415

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2023

ISBN 978-83-8328-550-4

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	23
Wstęp	29
Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. poz. 1700; zm.: Dz.U. z 2023 r. poz. 289)	31
DZIAŁ I. Przepisy ogólne	39
Art. 1. [Zakres przedmiotowy regulacji; definicje]	39
Art. 2. [Materialnoprawne podstawy podejmowania działań określonych w ustawie]	47
Art. 3. [Dyrektywy postępowania w sprawach nieletnich; dyrektywa ogólna dobra nieletniego; uwzględnianie okoliczności dotyczących nieletniego]	51
Art. 4. [Obowiązek przeciwdziałania demoralizacji nieletniego; obowiązek zawiadomienia o demoralizacji nieletniego oraz o dopuszczeniu się przez niego czynu karalnego; stosowanie środków oddziaływania wychowawczego przez dyrektora szkoły lub przez organ uprawniony do przeprowadzenia czynności wyjaśniających]	57
Art. 5. [Obowiązek udzielania informacji na żądanie sądu rodzinnego]	62
DZIAŁ II. Środki przeciwdziałania demoralizacji nieletnich i dopuszczaniu się przez nich czynów karalnych	63
Art. 6. [Środki stosowane wobec nieletniego; zasady orzekania kar]	63
Art. 7. [Katalog środków wychowawczych]	71
Art. 8. [Środek leczniczy]	85
Art. 9. [Środek poprawczy]	86
Art. 10. [Zobowiązanie nieletniego do określonego zachowania]	86
Art. 11. [Sposób kontrolowania wykonywania środka wychowawczego w postaci zobowiązania do określonego zachowania]	88

Art. 12.	[Określenie częstotliwości składania sprawozdań z przebiegu nadzoru]	89
Art. 13.	[Orzeczenie przypadku]	91
Art. 14.	[Umieszczenie nieletniego w okręgowym ośrodku wychowawczym]	92
Art. 15.	[Umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym]	95
Art. 16.	[Warunkowe zawieszenie umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym]	102
Art. 17.	[Przesłanki orzeczenia środka leczniczego]	107
Art. 18.	[Obowiązki nakładane na rodziców (opiekunów) nieletniego]	109
Art. 19.	[Kara pieniężna dla rodziców (opiekunów)]	113
Art. 20.	[Orzekanie kary pieniężnej wobec rodziców (opiekunów)]	114
Art. 21.	[Pomoc nieletniemu w zakresie poprawy warunków wychowawczych, bytowych lub zdrowotnych]	115
Art. 22.	[Uzupełniające stosowanie wobec nieletnich przepisów k.k., k.k.s. i k.w.]	116
DZIAŁ III. Postępowanie rozpoznawcze		119
Rozdział 1. Przepisy ogólne		119
Art. 23.	[Właściwość rzeczowa sądu rodzinnego]	119
Art. 24.	[Właściwość miejscowa sądu rodzinnego]	120
Art. 25.	[Właściwość rzeczowa sądu karnego]	122
Art. 26.	[Wyłączenie sprawy nieletniego; śledztwo; rozpoznanie sprawy przez sąd karny; stosowanie środków tymczasowych]	123
Art. 27.	[Zakres stosowania przepisów k.p.c. dla spraw opiekuńczych w sprawach nieletnich]	126
Art. 28.	[Zasady przesłuchania pokrzywdzonego w wieku poniżej 15 lat]	127
Art. 29.	[Zasada odbywania posiedzeń przy drzwiach zamkniętych; postanowienia wydawane na posiedzeniu zamkniętym; posiedzenie przygotowawcze]	130
Art. 30.	[Zawieszenie postępowania w przypadku ukrywania się nieletniego]	132
Art. 31.	[Doręczanie pism i orzeczeń]	132
Art. 32.	[Prawo przeglądania akt sprawy]	133
Art. 33.	[Skuteczność lub wykonalność postanowień o zastosowaniu środków wychowawczych oraz o wymierzeniu kary pieniężnej]	134
Art. 34.	[Nadzór sądu rodzinnego nad wykonywaniem czynności przez Policję i Straż Graniczną]	135
Rozdział 2. Strony i pokrzywdzony		136
Art. 35.	[Strony postępowania]	136
Art. 36.	[Uprawnienia nieletniego]	138

Art. 37.	[Obrońca nieletniego]	139
Art. 38.	[Wyznaczenie nieletniemu obrońcy z urzędu]	140
Art. 39.	[Stosowanie przepisów k.p.c. do obrońcy nieletniego]	143
Art. 40.	[Pokrzywdzony]	143
Art. 41.	[Pełnomocnik pokrzywdzonego]	146
Rozdział 3. Środki tymczasowe i zatrzymanie		146
Art. 42.	[Przesłanki zastosowania środka tymczasowego]	146
Art. 43.	[Przesłanki obowiązkowego uchylenia lub zmiany środka tymczasowego]	148
Art. 44.	[Katalog środków tymczasowych]	149
Art. 45.	[Kolejność stosowania środków tymczasowych]	151
Art. 46.	[Umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich]	153
Art. 47.	[Okres pobytu w rodzinie zastępczej zawodowej, młodzieżowym lub okręgowym ośrodku, zakładzie leczniczym albo schronisku dla nieletnich]	156
Art. 48.	[Zatrzymanie nieletniego i umieszczenie go w policyjnej izbie dziecka]	160
Art. 49.	[Umieszczenie nieletniego w policyjnej izbie dziecka na czas przerwy w konwoju lub doprowadzeniu; zatrzymanie nieletniego w trakcie samowolnego pobytu poza zakładem poprawczym lub ośrodkiem wychowawczym]	168
Art. 50.	[Zatrzymanie nieletniego i umieszczenie go w policyjnej izbie dziecka w celu wykonania określonej czynności procesowej] . . .	170
Art. 51.	[Nadzór nad policyjnymi izbami dziecka, ich tworzenie oraz znoszenie]	171
Rozdział 4. Postępowanie w pierwszej instancji		172
Art. 52.	[Wszczęcie postępowania w sprawie nieletniego]	172
Art. 53.	[Przesłanki odmowy wszczęcia lub umorzenia postępowania w sprawie nieletniego]	174
Art. 54.	[Wszczęcie postępowania w sprawie o demoralizację i czyn karalny]	175
Art. 55.	[Dopuszczalność wydania postanowień w sprawie wszczęcia lub umorzenia postępowania na posiedzeniu niejawnym]	176
Art. 56.	[Cele postępowania w sprawie nieletniego]	176
Art. 57.	[Postępowanie mediacyjne]	177
Art. 58.	[Dane zbierane w postępowaniu w sprawie nieletniego; wnioski dowodowe pokrzywdzonego]	180
Art. 59.	[Czynności dowodowe Policji oraz zatrzymanie nieletniego w przypadkach niecierpiących zwłoki]	181
Art. 60.	[Wysłuchanie i przesłuchanie nieletniego]	184
Art. 61.	[Rzeczy zatrzymane w toku postępowania – stosowanie przepisów k.p.k.]	184
Art. 62.	[Wywiad środowiskowy]	185
Art. 63.	[Czas i miejsce przeprowadzenia wywiadu środowiskowego; pomoc Policji]	186

Art. 64.	[Opinia opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów lub schroniska dla nieletnich]	188
Art. 65.	[Badanie stanu zdrowia psychicznego nieletniego]	189
Art. 66.	[Przekazanie szkole sprawy nieletniego]	191
Art. 67.	[Przekazanie sprawy prokuratorowi]	192
Art. 68.	[Konieczność przeprowadzenia rozprawy przed wydaniem postanowienia o zastosowaniu środków wychowawczych, środka leczniczego lub środka poprawczego]	196
Art. 69.	[Jawność rozprawy; stawiennictwo na rozprawie]	197
Art. 70.	[Wysłuchanie nieletniego na rozprawie; uwagi i oświadczenia nieletniego; odczytanie protokołów wyjaśnień, sprawozdań z wywiadów środowiskowych oraz opinii o nieletnim]	198
Art. 71.	[Protokoły i dokumenty podlegające odczytaniu lub odtworzeniu na rozprawie]	199
Art. 72.	[Treść postanowienia kończącego postępowanie w sprawie nieletniego]	200
Art. 73.	[Podmioty ponoszące koszty postępowania w sprawie nieletniego]	201
Art. 74.	[Rodzaje kosztów postępowania w sprawie nieletniego]	202
Art. 75.	[Odpłatność z tytułu pobytu nieletniego w rodzinie zastępczej zawodowej, młodzieżowym ośrodku wychowawczym oraz w zakładzie leczniczym – odesłanie]	203
Art. 76.	[Okresowa ocena potrzeby zmiany wysokości kosztów postępowania koniecznych do uiszczenia]	204
Art. 77.	[Delegacja ustawowa – wysokość zryczałtowanych należności w postępowaniu w sprawach nieletnich]	204
Rozdział 5. Postępowanie odwoławcze		205
Art. 78.	[Sąd drugiej instancji – właściwość rzeczowa, skład]	205
Art. 79.	[Zakres zaskarżenia]	206
Art. 80.	[Wymagania formalne środków odwoławczych]	207
Art. 81.	[Zakaz <i>reformationis in peius</i>]	208
Art. 82.	[Udział nieletniego w rozprawie]	209
Art. 83.	[Postanowienia, na które przysługuje stronom zażalenie]	209
Art. 84.	[Postanowienia, na które przysługuje pokrzywdzonemu zażalenie]	211
Art. 85.	[Zażalenie na zatrzymanie]	212
Art. 86.	[Zażalenie na czynności naruszające prawa stron i innych osób]	213
DZIAŁ IV. Postępowanie wykonawcze		214
Rozdział 1. Przepisy ogólne		214
Art. 87.	[Definicje]	214
Art. 88.	[Cele wykonywania środków wychowawczych, środka poprawczego i środka leczniczego]	217

Art. 89.	[Indywidualizacja oddziaływań w placówkach dla nieletnich]	220
Art. 90.	[Środki wykonywane przez sąd rodzinny]	222
Art. 91.	[Właściwość miejscowa sądu rodzinnego w zakresie wykonywania środków wychowawczych, środka poprawczego i środka leczniczego]	223
Art. 92.	[Obowiązki nieletniego oraz jego rodziców (opiekunów)]	224
Art. 93.	[Ustanie wykonywania środków wychowawczych, środka poprawczego i środka leczniczego z chwilą ukończenia przez nieletniego określonego wieku]	227
Art. 94.	[Okres stosowania środków tymczasowych]	231
Art. 95.	[Przesłanki zastępczego zastosowania tymczasowego nadzoru kuratora sądowego]	232
Art. 96.	[Uznanie za niebyłe orzeczenia o umieszczeniu w zakładzie poprawczym w związku ukończeniem przez nieletniego określonego wieku]	233
Art. 97.	[Wszczęcie postępowania wykonawczego]	235
Art. 98.	[Wykonywanie poleceń sędziego rodzinnego przez Policję]	235
Art. 99.	[Tryb orzekania sądu rodzinnego w postępowaniu wykonawczym; zarządzenia sędziego rodzinnego]	236
Art. 100.	[Posiedzenia i rozprawy w postępowaniu wykonawczym]	236
Art. 101.	[Posiedzenie wykonawcze]	237
Art. 102.	[Podmioty uprawnione do składania wniosków i wnoszenia środków odwoławczych w postępowaniu wykonawczym]	238
Art. 103.	[Umorzenie postępowania wykonawczego]	239
Art. 104.	[Apelacja do sądu drugiej instancji]	240
Art. 105.	[Zażalenie do sądu drugiej instancji]	241
Art. 106.	[Inne przepisy ustawy stosowane do postępowania wykonawczego]	242
Rozdział 2. Prawa i obowiązki nieletnich		243
Art. 107.	[Prawa nieletniego umieszczonego w ośrodku wychowawczym, zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich]	243
Art. 108.	[Obowiązki nieletniego umieszczonego w ośrodku wychowawczym, zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich]	246
Art. 109.	[Działania zabronione nieletniemu umieszczonemu w ośrodku wychowawczym, zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich]	248
Art. 110.	[Prawa i obowiązki nieletniego umieszczonego w zakładzie leczniczym – odesłanie]	249
Art. 111.	[Korzystanie przez nieletniego z przysługujących mu praw a prawa innych osób i porządek wewnętrzny placówek]	249
Art. 112.	[Ograniczenie prawa wyboru przez nieletniego świadczeniodawcy opieki zdrowotnej]	249

Art. 113.	[Zasady korzystania przez nieletniego z wolności religijnej] . . .	250
Art. 114.	[Wykonywanie praktyk religijnych]	251
Art. 115.	[Ograniczenie lub zakaz kontaktów nieletniego z osobami spoza placówki]	252
Art. 116.	[Nadzór korespondencji nieletniego]	254
Art. 117.	[Nadzór korespondencji nieletniego]	256
Art. 118.	[Kontrola paczek otrzymywanych przez nieletniego]	257
Art. 119.	[Kontrola pobieżna, osobista, pomieszczeń i przedmiotów] . . .	258
Art. 120.	[Badanie na obecność substancji psychoaktywnej]	261
Art. 121.	[Monitoring wizyjny]	263
Art. 122.	[Używanie wobec nieletnich środków przymusu bezpośredniego]	266
Art. 123.	[Użycie środka przymusu bezpośredniego wobec nieletniego umieszczonego w zakładzie leczniczym]	268
Art. 124.	[Izby adaptacyjne w zakładach poprawczych i schroniskach młodzieżowych]	269
Art. 125.	[Przesłanki umieszczenia nieletniego w izbie adaptacyjnej] . . .	269
Art. 126.	[Umieszczenie w izbie adaptacyjnej w celu indywidualnej pracy z nieletnim]	270
Art. 127.	[Decyzja o umieszczeniu nieletniego w izbie adaptacyjnej i o jej opuszczeniu]	271
Art. 128.	[Ograniczenia w jednoczesnym umieszczaniu w izbie adaptacyjnej nieletnich skierowanych tam na różnych podstawach prawnych]	272
Art. 129.	[Zorganizowanie izb adaptacyjnych w oddzielnych pomieszczeniach]	272
Art. 130.	[Izby adaptacyjne w ośrodkach wychowawczych]	273
Art. 131.	[Obecność pracowników placówek podczas udzielania nieletnim świadczeń zdrowotnych]	273
Art. 132.	[Umieszczenie w depozycie dokumentów, środków pieniężnych i innych przedmiotów nieletniego]	274
Art. 133.	[Obowiązki informacyjne dyrektora placówki wobec sądu rodzinnego, organu prowadzącego postępowanie i rodziców nieletniego]	274
Art. 134.	[Opieka nad nieletnią w ciąży]	276
Art. 135.	[Domy matki i dziecka]	276
Art. 136.	[Wymóg zgody ojca dziecka na umieszczenie go w domu matki i dziecka]	277
Art. 137.	[Procedura umieszczenia dziecka w domu matki i dziecka] . . .	278
Art. 138.	[Umieszczenie dziecka z nieletnią matką w domu matki i dziecka przed wydaniem postanowienia w tej sprawie]	278
Art. 139.	[Obowiązki informacyjne dyrektora placówki z utworzonym domem matki i dziecka]	279
Art. 140.	[Delegacja ustawowa]	279
Art. 141.	[Pomoc udzielana nieletniemu zwalnianemu z placówki]	280

Art. 142.	[Wykaz przedmiotów niedozwolonych w placówkach]	281
Rozdział 3. Nadzór nad wykonywaniem orzeczeń		282
Art. 143.	[Nadzór nad wykonywaniem orzeczeń]	282
Rozdział 4. Wykonywanie środków wychowawczych		286
Oddział 1. Przepisy ogólne		286
Art. 144.	[Odroczenie lub przerwa w wykonywaniu środków wychowawczych]	286
Art. 145.	[Zmiana lub uchylenie środków wychowawczych]	288
Art. 146.	[Zastosowanie środka leczniczego zamiast środka wychowawczego]	292
Oddział 2. Upomnienie		294
Art. 147.	[Udzielenie upomnienia]	294
Oddział 3. Zobowiązanie nieletniego do określonego postępowania		295
Art. 148.	[Kontrola realizacji przez nieletniego nałożonych obowiązków]	295
Art. 149.	[Zbieranie informacji w celu kontroli wykonania zobowiązania do określonego postępowania]	299
Art. 150.	[Określenie rodzaju, miejsca, wymiaru i terminu rozpoczęcia wykonywania prac społecznych przez nieletniego]	302
Art. 151.	[Podmioty, na rzecz których nieletni mogą wykonywać prace społeczne]	305
Art. 152.	[Ubezpieczenie nieletnich wykonujących prace społeczne]	307
Art. 153.	[Zmiana środka]	308
Oddział 4. Nadzór odpowiedzialny rodziców albo opiekuna nieletniego		309
Art. 154.	[Nadzór odpowiedzialny rodziców lub opiekuna]	309
Oddział 5. Czynności kuratora sądowego oraz nadzór organizacji społecznej, pracodawcy albo osoby godnej zaufania		312
Art. 155.	[Zakres działania kuratora sądowego sprawującego nadzór]	312
Art. 156.	[Nadzór sprawowany osobiście przez zawodowego kuratora sądowego]	322
Art. 157.	[Obowiązki kuratora wynikające ze sprawowania nadzoru]	323
Art. 158.	[Obowiązek przestrzegania zasad sprawowanego nadzoru]	326
Art. 159.	[Obowiązku organizacji społecznej sprawującej nadzór]	327
Art. 160.	[Zwrot kosztów i ryczałt za sprawowanie nadzoru]	330
Art. 161.	[Delegacja ustawowa – sposób i warunki sprawowania nadzoru nad nieletnim]	331
Oddział 6. Ośrodki kuratorskie		331
Art. 162.	[Zadania ośrodka kuratorskiego]	331
Art. 163.	[Sprawozdania]	335
Art. 164.	[Tworzenie, znoszenie i finansowanie ośrodków kuratorskich]	336
Art. 165.	[Osoby realizujące zadania w ośrodku kuratorskim]	337
Art. 166.	[Powołanie kierownika ośrodka]	337
Art. 167.	[Odwołanie kierownika ośrodka kuratorskiego]	338
Art. 168.	[Obowiązki kierownika ośrodka]	339

Art. 169.	[Uprawnienia kierownika ośrodka]	342
Art. 170.	[Kierowanie kuratora do realizacji zadań w ośrodku]	344
Art. 171.	[Obowiązki zawodowego kuratora społecznego]	345
Art. 172.	[Nadzór nad działalnością ośrodka kuratorskiego]	346
Art. 173.	[Delegacja ustawowa – funkcjonowanie i organizacja ośrodków kuratorskich oraz nadzór nad nimi]	348
Oddział 7.	Skierowanie do organizacji lub instytucji	348
Art. 174.	[Sprawozdania sporządzane przez organizację, do której skierowano nieletniego]	348
Art. 175.	[Obowiązki organizacji, do której skierowano nieletniego]	349
Oddział 8.	Umieszczenie w rodzinie zastępczej zawodowej	352
Art. 176.	[Umieszczenie w rodzinie zastępczej zawodowej – odesłanie]	352
Oddział 9.	Umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym	354
Art. 177.	[Rodzaje młodzieżowych ośrodków wychowawczych; współpraca z komisją do spraw kierowania nieletnich do młodzieżowego ośrodka wychowawczego]	354
Art. 178.	[Skład i zadania komisji do spraw kierowania nieletnich do młodzieżowego ośrodka wychowawczego]	356
Art. 179.	[Działania podejmowane po przyjęciu nieletniego do młodzieżowego ośrodka wychowawczego]	358
Art. 180.	[Czasowe opuszczenie młodzieżowego ośrodka wychowawczego przez nieletniego]	359
Art. 181.	[Przeniesienie nieletniego do innego młodzieżowego ośrodka wychowawczego]	360
Art. 182.	[Obowiązek zapewnienia nieletniemu odpowiednich warunków w młodzieżowym ośrodku wychowawczym]	361
Art. 183.	[Zadania pracowników młodzieżowego ośrodka wychowawczego]	362
Art. 184.	[Dalszy pobyt nieletniego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym po ukończeniu 18 lat]	362
Art. 185.	[Delegacja ustawowa]	363
Oddział 10.	Umieszczenie w okręgowym ośrodku wychowawczym	364
Art. 186.	[Rodzaje okręgowych ośrodków wychowawczych; skierowanie nieletniego do okręgowego ośrodka wychowawczego]	364
Art. 187.	[System wychowawczy realizowany w okręgowych ośrodkach wychowawczych]	366
Art. 188.	[Działania podejmowane po przyjęciu nieletniego do okręgowego ośrodka wychowawczego]	368
Art. 189.	[Czasowe opuszczenie okręgowego ośrodka wychowawczego przez nieletniego]	370
Art. 190.	[Kieszonkowe otrzymywane przez nieletniego umieszczonego w okręgowym ośrodku wychowawczym]	371

Art. 191.	[Przeniesienie nieletniego do innego okręgowego ośrodka wychowawczego]	372
Art. 192.	[Opinia okręgowego ośrodka wychowawczego o nieletnim umieszczonym w ośrodku]	372
Art. 193.	[Dalszy pobyt w okręgowym ośrodku wychowawczym nieletniego zwalnianego z ośrodka]	373
Art. 194.	[Pomoc udzielana nieletniemu zwalnianemu z okręgowego ośrodka wychowawczego]	373
Art. 195.	[Udzielanie nagród lub stosowanie środków dyscyplinarnych wobec nieletnich umieszczonych w okręgowym ośrodku wychowawczym]	374
Art. 196.	[Przesłanki udzielenia nagrody nieletniemu umieszczonemu w okręgowym ośrodku wychowawczym]	375
Art. 197.	[Katalog nagród udzielanych nieletniemu umieszczonemu w okręgowym ośrodku wychowawczym]	376
Art. 198.	[Dodatkowe przesłanki udzielenia nagrody w postaci przepustki lub urlopu]	378
Art. 199.	[Decyzja o udzieleniu nagrody nieletniemu]	378
Art. 200.	[Uchylenie decyzji o udzieleniu nagrody nieletniemu]	379
Art. 201.	[Przesłanki zastosowania środka dyscyplinarnego wobec nieletniego umieszczonego w okręgowym ośrodku wychowawczym]	379
Art. 202.	[Katalog środków dyscyplinarnych stosowanych wobec nieletnich umieszczonych w okręgowym ośrodku wychowawczym]	380
Art. 203.	[Czynności podejmowane przed zastosowaniem środka dyscyplinarnego wobec nieletniego; decyzja o zastosowaniu środka dyscyplinarnego]	382
Art. 204.	[Uchylenie decyzji o zastosowaniu środka dyscyplinarnego wobec nieletniego; zawieszenie wykonania środka dyscyplinarnego]	383
Art. 205.	[Nauka zawodu w okręgowym ośrodku wychowawczym]	384
Art. 206.	[Kształcenie ustawiczne w okręgowym ośrodku wychowawczym]	384
Art. 207.	[Zatrudnienie nieletniego poza okręgowym ośrodkiem wychowawczym]	385
Art. 208.	[Czas pracy nieletniego]	385
Art. 209.	[Wynagrodzenie za pracę nieletniego]	385
Art. 210.	[Zaliczanie okresów pracy nieletniego do okresu pracy, od którego zależą uprawnienia pracownicze]	386
Art. 211.	[Delegacja ustawowa]	387
Rozdział 5. Wykonywanie środka leczniczego		387
Art. 212.	[Zakłady lecznicze, w których wykonuje się środek leczniczy]	387
Art. 213.	[Zakład leczniczy dysponujący warunkami podstawowego zabezpieczenia]	389

Art. 214.	[Zakład leczniczy dysponujący warunkami wzmocnionego zabezpieczenia]	389
Art. 215.	[Zakład leczniczy dysponujący warunkami maksymalnego zabezpieczenia]	390
Art. 216.	[Komisja do spraw środka leczniczego dla nieletnich]	390
Art. 217.	[Postanowienie sądu rodzinnego w sprawie określenia rodzaju zakładu leczniczego i miejsca wykonywania środka leczniczego]	392
Art. 218.	[Doprowadzenie lub przewóz nieletniego do zakładu leczniczego]	392
Art. 219.	[Przekazanie sprawy w zakresie wykonania środka leczniczego właściwemu miejscowo sądowi rodzinnemu]	393
Art. 220.	[Opinie o stanie zdrowia nieletniego umieszczonego w zakładzie leczniczym; okresowe orzekanie w przedmiocie dalszego pobytu nieletniego w zakładzie leczniczym]	393
Art. 221.	[Przeniesienie nieletniego do innego zakładu leczniczego]	395
Art. 222.	[Obowiązki informacyjne kierownika zakładu leczniczego wobec komisji do spraw środka leczniczego dla nieletnich]	395
Art. 223.	[Działania podejmowane po przyjęciu nieletniego do zakładu leczniczego]	396
Art. 224.	[Zakres i cele oddziaływań skierowanych na nieletniego umieszczonego w zakładzie leczniczym]	397
Art. 225.	[Obowiązki nieletniego umieszczonego w zakładzie leczniczym]	397
Art. 226.	[Ubiór nieletniego umieszczonego w zakładzie leczniczym]	398
Art. 227.	[Zezwolenie na czasowy pobyt nieletniego poza zakładem leczniczym]	398
Art. 228.	[Przepustka okolicznościowa]	400
Art. 229.	[Sposób przechowywania dokumentacji dotyczącej nieletniego niestanowiącej dokumentacji medycznej]	400
Art. 230.	[Skierowanie nieletniego do innego zakładu leczniczego]	401
Art. 231.	[Stosowanie przepisów innych ustaw do wykonania środka leczniczego]	401
Art. 232.	[Delegacja ustawowa]	402
Rozdział 6. Wykonywanie środka poprawczego		402
Art. 233.	[Określenie rodzaju zakładu poprawczego, w którym ma być wykonywany środek poprawczy]	402
Art. 234.	[Odroczenie lub przerwa w wykonywaniu środka poprawczego]	403
Art. 235.	[Warunkowe odstąpienie od wykonania orzeczenia o umieszczeniu nieletniego w zakładzie poprawczym]	404
Art. 236.	[Przerwanie wykonania środka poprawczego i zastosowanie środka leczniczego]	406
Art. 237.	[Warunkowe zwolnienie nieletniego z zakładu poprawczego]	407

Art. 238.	[Przedłużenie wykonywania środka poprawczego po ukończeniu przez nieletniego 21 lat]	409
Art. 239.	[Orzeczenie środka wychowawczego wobec nieletniego zwalnianego z zakładu poprawczego po ukończeniu 21 lat]	411
Art. 240.	[Orzeczenie o popełnieniu czynu karalnego przez nieletniego umieszczonego w zakładzie poprawczym]	413
Art. 241.	[Zbieg kary pozbawienia wolności i środka poprawczego]	414
Art. 242.	[Zbieg innych kar i środka poprawczego]	415
Art. 243.	[Rodzaje zakładów poprawczych]	415
Art. 244.	[System wychowawczy realizowany w zakładach poprawczych]	416
Art. 245.	[Zakład poprawczy otwarty]	418
Art. 246.	[Zakład poprawczy półotwarty]	419
Art. 247.	[Zakład poprawczy zamknięty]	419
Art. 248.	[Zakład poprawczy o wzmożonym nadzorze wychowawczym]	420
Art. 249.	[Zakład poprawczy dla nieletnich, którzy ukończyli 21 lat] . . .	421
Art. 250.	[Przesłanki umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym określonego rodzaju]	422
Art. 251.	[Działania podejmowane po przyjęciu nieletniego do zakładu poprawczego]	423
Art. 252.	[Czasowe opuszczenie zakładu poprawczego przez nieletniego]	425
Art. 253.	[Kieszonkowe otrzymywane przez nieletniego umieszczonego w zakładzie poprawczym]	427
Art. 254.	[Przeniesienie nieletniego do innego zakładu poprawczego] . . .	428
Art. 255.	[Opinia psychologiczno-pedagogiczna o nieletnim umieszczonym w zakładzie poprawczym]	430
Art. 256.	[Dalszy pobyt w zakładzie poprawczym nieletniego zwalnianego z zakładu]	431
Art. 257.	[Pomoc udzielana nieletniemu zwalnianemu z zakładu poprawczego]	432
Art. 258.	[Udzielanie nagród lub stosowanie środków dyscyplinarnych wobec nieletnich umieszczonych w zakładzie poprawczym] . . .	433
Art. 259.	[Przesłanki udzielenia nagrody nieletniemu umieszczonemu w zakładzie poprawczym]	435
Art. 260.	[Katalog nagród udzielanych nieletniemu umieszczonemu w zakładzie poprawczym]	436
Art. 261.	[Dodatkowe przesłanki udzielenia nagrody w postaci przepustki lub urlopu]	438
Art. 262.	[Decyzja o udzieleniu nagrody nieletniemu]	439
Art. 263.	[Uchylenie decyzji o udzieleniu nagrody nieletniemu]	439
Art. 264.	[Przesłanki zastosowania środka dyscyplinarnego wobec nieletniego umieszczonego w zakładzie poprawczym]	440

Art. 265.	[Katalog środków dyscyplinarnych stosowanych wobec nieletnich umieszczonych w zakładzie poprawczym]	442
Art. 266.	[Czynności podejmowane przed zastosowaniem środka dyscyplinarnego wobec nieletniego; decyzja o zastosowaniu środka dyscyplinarnego]	444
Art. 267.	[Uchylenie decyzji o zastosowaniu środka dyscyplinarnego wobec nieletniego; zawieszenie wykonania środka dyscyplinarnego]	445
Art. 268.	[Nauka zawodu w zakładzie poprawczym]	446
Art. 269.	[Kształcenie ustawiczne w zakładzie poprawczym]	447
Art. 270.	[Zatrudnienie nieletniego poza zakładem poprawczym]	448
Art. 271.	[Czas pracy nieletniego]	449
Art. 272.	[Wynagrodzenie za pracę nieletniego]	449
Art. 273.	[Zaliczanie okresów pracy nieletniego do okresu pracy, od którego zależą uprawnienia pracownicze]	451
Art. 274.	[Umieszczenie nieletniego na czas określony poza zakładem poprawczym]	451
Art. 275.	[Nadzór zakładu poprawczego wobec nieletniego umieszczonego poza zakładem]	454
Art. 276.	[Umieszczenie nieletniego w hostelu]	457
Art. 277.	[Nadzór zakładu poprawczego wobec nieletniego umieszczonego w hostelu]	461
Art. 278.	[Umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym po pobycie w hostelu]	462
Art. 279.	[Pobyt w hostelu nieletniego zwalnianego z zakładu poprawczego]	463
Art. 280.	[Obowiązek pokrywania przez nieletniego części kosztów związanych z pobytem w hostelu]	463
Art. 281.	[Regulamin organizacyjny hostelu]	464
Art. 282.	[Delegacja ustawowa – hostele]	465
Art. 283.	[Źródła finansowania pobytu nieletnich w hostelach]	465
Art. 284.	[Negatywne przesłanki umieszczenia nieletniego poza zakładem poprawczym lub w hostelu]	466
Art. 285.	[Delegacja ustawowa]	468
Rozdział 7. Wykonywanie zobowiązania rodziców albo opiekuna nieletniego		469
Art. 286.	[Określenie sposobu kontroli wykonania obowiązków nałożonych na rodziców (opiekunów) nieletniego]	469
Art. 287.	[Zbieranie informacji w celu kontroli wykonania obowiązków nałożonych na rodziców (opiekunów) nieletniego]	470
Art. 288.	[Nałożenie obowiązków nałożonych na rodziców (opiekunów) nieletniego w postępowaniu wykonawczym] . . .	470
Rozdział 8. Wykonywanie środków tymczasowych		471
Art. 289.	[Sąd właściwy do wykonywania środków tymczasowych]	471

Art. 290.	[Tymczasowe umieszczenie w zakładzie leczniczym – właściwość sądu rodzinnego]	472
Art. 291.	[Przepisy ustawy stosowane do wykonywania środków tymczasowych]	472
Art. 292.	[Wymóg uzyskania zgody organu prowadzącego postępowanie na czasowe opuszczenie przez nieletniego placówki, w której tymczasowo go umieszczono]	473
Art. 293.	[Przeniesienie nieletniego tymczasowo umieszczonego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym do innego ośrodka]	473
Art. 294.	[Przeniesienie nieletniego tymczasowo umieszczonego w okręgowym ośrodku wychowawczym do innego ośrodka]	474
Art. 295.	[Tymczasowe umieszczenie w schronisku dla nieletnich – rodzaje schronisk]	474
Art. 296.	[Schronisko dla nieletnich zwykłe]	475
Art. 297.	[Schronisko dla nieletnich o wzmożonym nadzorze wychowawczym]	475
Art. 298.	[Działania podejmowane po przyjęciu nieletniego do schroniska dla nieletnich]	476
Art. 299.	[Czasowe opuszczenie schroniska dla nieletnich]	478
Art. 300.	[Kieszonkowe otrzymywane przez nieletniego umieszczonego w schronisku dla nieletnich]	479
Art. 301.	[Przeniesienie nieletniego do innego schroniska dla nieletnich]	480
Art. 302.	[Stosowanie do nieletniego umieszczonego w schronisku dla nieletnich przepisów o umieszczeniu w zakładzie poprawczym]	481
Art. 303.	[Opinia diagnostyczna wydawana przez schronisko dla nieletnich]	482
Art. 304.	[Pomoc udzielana nieletniemu zwalnianemu ze schroniska dla nieletnich]	483
Art. 305.	[Udzielanie nagród lub stosowanie środków dyscyplinarnych wobec nieletnich umieszczonych w schronisku dla nieletnich]	484
Art. 306.	[Przesłanki udzielenia nagrody nieletniemu umieszczonemu w schronisku dla nieletnich]	485
Art. 307.	[Katalog nagród udzielanych nieletniemu umieszczonemu w schronisku dla nieletnich]	486
Art. 308.	[Decyzja o udzieleniu nagrody nieletniemu]	488
Art. 309.	[Uchylenie decyzji o udzieleniu nagrody nieletniemu]	489
Art. 310.	[Przesłanki zastosowania środka dyscyplinarnego wobec nieletniego umieszczonego w schronisku dla nieletnich]	489
Art. 311.	[Katalog środków dyscyplinarnych stosowanych wobec nieletnich umieszczonych w schronisku dla nieletnich]	491

Art. 312.	[Czynności podejmowane przed zastosowaniem środka dyscyplinarnego wobec nieletniego; decyzja o zastosowaniu środka dyscyplinarnego]	492
Art. 313.	[Uchylenie decyzji o zastosowaniu środka dyscyplinarnego wobec nieletniego; zawieszenie wykonania środka dyscyplinarnego]	493
Art. 314.	[Nauka zawodu w schronisku dla nieletnich]	494
Art. 315.	[Kształcenie ustawiczne w schronisku dla nieletnich]	494
Art. 316.	[Zatrudnienie nieletniego poza schroniskiem dla nieletnich] . . .	495
Art. 317.	[Czas pracy nieletniego]	496
Art. 318.	[Wynagrodzenie za pracę nieletniego]	496
Art. 319.	[Zaliczanie okresów pracy nieletniego do okresu pracy, od którego zależą uprawnienia pracownicze]	497
Art. 320.	[Delegacja ustawowa]	497

DZIAŁ V. Funkcjonowanie okręgowych ośrodków wychowawczych, zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich 498

Rozdział 1. Organizacja okręgowych ośrodków wychowawczych, zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich 498

Art. 321.	[Organy okręgowego ośrodka wychowawczego]	498
Art. 322.	[Organy zakładu poprawczego]	499
Art. 323.	[Organy schroniska dla nieletnich]	499
Art. 324.	[Wymagania na stanowisku dyrektora okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich]	500
Art. 325.	[Wymagania na stanowisku dyrektora okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich]	502
Art. 326.	[Wymagania na stanowisku dyrektora okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich]	503
Art. 327.	[Powierzenie stanowiska dyrektora okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich lub powołanie na takie stanowisko]	504
Art. 328.	[Odwołanie dyrektora okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich]	504
Art. 329.	[Stanowisko dyrektora okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich a stosunek pracy nauczyciela]	505
Art. 330.	[Zawieszenie dyrektora okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich]	506
Art. 331.	[Czasowe powierzenie pełnienia obowiązków dyrektora okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich]	508

Art. 332.	[Zadania dyrektora okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich]	509
Art. 333.	[Rada okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich]	510
Art. 334.	[Pracownicy zatrudniani w okręgowym ośrodku wychowawczym, zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich]	511
Art. 335.	[Obowiązki pracowników okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich]	511
Art. 336.	[Wizerunek godła i pieczęcie używane przez okręgowe ośrodki wychowawcze, zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich]	512
Art. 337.	[Kształcenie i wychowanie w szkołach w okręgowych ośrodkach wychowawczych, zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich – odesłanie]	512
Art. 338.	[Regulamin okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich]	513
Art. 339.	[Określenie standardów metodologii sporządzania opinii psychologiczno-pedagogicznych oraz opinii diagnostycznych]	513
Art. 340.	[Nadzór ministra nad okręgowymi ośrodkami wychowawczymi, zakładami poprawczymi i schroniskami dla nieletnich]	514
Art. 341.	[Nadzór pedagogiczny nad okręgowymi ośrodkami wychowawczymi, zakładami poprawczymi i schroniskami dla nieletnich]	514
Art. 342.	[Monitorowanie skuteczności resocjalizacji nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych]	514
Art. 343.	[Tworzenie, znoszenie i przekształcanie okręgowych ośrodków wychowawczych, zakładów poprawczych lub schronisk dla nieletnich]	516
Art. 344.	[Delegacja ustawowa]	516
Rozdział 2. Zapewnienie bezpieczeństwa w okręgowych ośrodkach wychowawczych, zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich		517
Art. 345.	[System ochrony w okręgowych ośrodkach wychowawczych, zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich]	517
Art. 346.	[Osoby obowiązane do egzekwowania przestrzegania przepisów w okręgowych ośrodkach wychowawczych, zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich]	520
Art. 347.	[Realizacja planu ochrony okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich]	520
Art. 348.	[Wymagania na stanowisku pracownika ochrony w okręgowym ośrodku wychowawczym, zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich]	522

Art. 349.	[Różnicowanie możliwości poruszania się i przebywania nieletnich w określonych miejscach w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich]	522
Art. 350.	[Osoby z prawem wstępu na teren okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich]	523
Art. 351.	[Kontrola przedmiotów; kontrola pobieżna]	523
Art. 352.	[Kontrola pojazdów]	524
Art. 353.	[Osoby wyłączone spod przepisów o kontroli]	524
Art. 354.	[Zdeponowanie lub zniszczenie niedozwolonych przedmiotów]	525
Art. 355.	[Wniosek o wydanie nakazu doprowadzenia nieletniego przez Policję w celu udzielenia świadczenia zdrowotnego] . . .	526
Art. 356.	[Zawiadomienie o potrzebie zastosowania środka zapobiegawczego wobec nieletniego, przeciwko któremu toczy się postępowanie karne]	526
Art. 357.	[Współdziałanie z Policją w związku z zagrożeniem bezpieczeństwa ośrodka, zakładu lub schroniska]	527
DZIAŁ VI. Ochrona danych osobowych		529
Art. 358.	[Upoważnienie do przetwarzania danych osobowych]	529
Art. 359.	[Zasady i warunki przetwarzania danych osobowych – stosowanie przepisów o ochronie danych osobowych przetwarzanych w związku z zapobieganiem i zwalczaniem przestępczości]	531
DZIAŁ VII. Zmiany w przepisach, przepisy przejściowe, dostosowujące i końcowe		533
Rozdział 1. Zmiany w przepisach		533
Art. 360–392 (zmiany pominięto).		533
Rozdział 2. Przepisy przejściowe i dostosowujące		533
Art. 393.		534
Art. 394.		534
Art. 395.		535
Art. 396.		536
Art. 397.		536
Art. 398.		538
Art. 399.		538
Art. 400.		539
Art. 401.		540
Art. 402.		541
Art. 403.		541
Art. 404.		542
Art. 405.		542
Art. 406.		543

Art. 407.	543
Art. 408.	544
Art. 409.	544
Art. 410.	545
Art. 411.	545
Art. 412.	546
Art. 413.	547
Art. 414.	548
Art. 415.	548
Rozdział 3. Przepisy końcowe	551
Art. 416.	551
Art. 417.	551
Bibliografia	553
O autorach	557

Wykaz skrótów

Akty prawne

- k.c.** – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.)
- k.k.** – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.)
- k.k. z 1932 r.** – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 60, poz. 571 ze zm.)
- k.k. z 1969 r.** – ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94 ze zm.)
- k.k.s.** – ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2023 r. poz. 654 ze zm.)
- k.k.w.** – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2023 r. poz. 127 ze zm.)
- Konstytucja RP** – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- k.p.c.** – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.)
- k.p.k.** – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 ze zm.)
- k.p.w.** – ustawa z 24.08.2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. z 2022 r. poz. 1124)
- k.r.o.** – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359 ze zm.)
- k.w.** – ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2022 r. poz. 2151 ze zm.)
- nowela do k.k. z 7.07.2022 r.** – ustawa z 7.07.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 2600 ze zm.)
- pr. ośw.** – ustawa z 14.12.2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2021 r. poz. 1082)

- r.b.s.p.** – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 15.09.2022 r. w sprawie przeprowadzenia badań na obecność substancji psychoaktywnej w organizmie nieletniego (Dz.U. poz. 2028)
- r.f.o.o.w.** – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 31.08.2022 r. w sprawie funkcjonowania okręgowych ośrodków wychowawczych, zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz.U. poz. 1897)
- r.k.n.m.o.w.** – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 27.12.2022 r. w sprawie komisji do spraw kierowania nieletnich do młodzieżowego ośrodka wychowawczego oraz trybu kierowania, przenoszenia i zwalniania nieletnich z młodzieżowych ośrodków wychowawczych (Dz.U. z 2023 r. poz. 139)
- r.k.ś.l.n.** – rozporządzenie Ministra Zdrowia z 31.10.2022 r. w sprawie komisji do spraw środka leczniczego dla nieletnich, trybu wykonywania środka leczniczego oraz warunków zabezpieczania zakładów leczniczych (Dz.U. poz. 2389)
- r.n.n.** – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 28.11.2022 r. w sprawie sprawowania nadzoru nad nieletnimi przez kuratorów sądowych, organizacje społeczne, pracodawców oraz osoby godne zaufania (Dz.U. poz. 2544 ze zm.)
- r.n.o.o.w.** – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 31.08.2022 r. w sprawie pobytu nieletnich w okręgowych ośrodkach wychowawczych (Dz.U. poz. 1890)
- r.n.p.** – rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 25.08.2017 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz.U. z 2020 r. poz. 1551 ze zm.)
- r.n.s.n.** – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 31.08.2022 r. w sprawie pobytu nieletnich w schroniskach dla nieletnich (Dz.U. poz. 1889)
- r.n.z.p.** – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 31.08.2022 r. w sprawie pobytu nieletnich w zakładach poprawczych (Dz.U. poz. 1891)
- RODO** – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z 27.04.2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.U. UE L 119, s. 1, ze zm.)
- r.o.k.** – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 23.11.2022 r. w sprawie ośrodków kuratorskich (Dz.U. poz. 2449)

r.s.k.n.	– rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 1.08.2017 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli (Dz.U. z 2020 r. poz. 1289 ze zm.)
r.s.n.w.o.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 23.12.2022 r. w sprawie trybu sprawowania nadzoru nad wykonywaniem orzeczeń w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2023 r. poz. 14)
r.u.p.n.h.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 31.08.2022 r. w sprawie umieszczania i pobytu nieletnich w hostelach (Dz.U. poz. 1882)
r.u.s.p.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.06.2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2514 ze zm.)
r.w.ś.n.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 12.10.2022 r. w sprawie przeprowadzania wywiadów środowiskowych o nieletnich (Dz.U. poz. 2143)
r.z.k.p.l.	– rozporządzenie Ministra Zdrowia z 20.04.2005 r. w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w podmiotach leczniczych niebędących przedsiębiorcami (Dz.U. z 2018 r. poz. 1928)
r.z.n.o.u.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 31.08.2022 r. w sprawie sposobu zapewnienia nieletniemu korzystania z pomocy obrońcy z urzędu (Dz.U. poz. 1884)
u.f.p.	– ustawa z 27.08.2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1634 ze zm.)
u.KN	– ustawa z 26.01.1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2021 r. poz. 1762 ze zm.)
u.KRK	– ustawa z 24.05.2000 r. o Krajowym Rejestrze Karnym (Dz.U. z 2023 r. poz. 159 ze zm.)
u.k.s.	– ustawa z 27.07.2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 167 ze zm.)
u.k.s.c.	– ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1125 ze zm.)
u.o.z.p.	– ustawa z 19.12.1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. z 2022 r. poz. 2123)
u.o.z.s.s.	– ustawa z 5.08.2015 r. o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów (Dz.U. z 2018 r. poz. 708 ze zm.)
u.p.n.	– ustawa z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2018 r. poz. 969 ze zm.)
u.p.s.	– ustawa z 12.03.2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2021 r. poz. 2268 ze zm.)
u.prz.n.	– ustawa z 29.07.2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. z 2023 r. poz. 172)

- u.w.r.n.** – ustawa z 9.06.2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. poz. 1700 ze zm.)
- u.w.r.s.p.z.** – ustawa z 9.06.2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2022 r. poz. 447 ze zm.)
- z.o.d.s.s.** – zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 19.06.2019 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (Dz.Urz. MS poz. 138 ze zm.)

Inne

- ETPC** – Europejski Trybunał Praw Człowieka
- KRK** – Krajowy Rejestr Karny
- MOS** – młodzieżowy ośrodek socjoterapii
- MOW** – młodzieżowy ośrodek wychowawczy
- OOW** – okręgowy ośrodek wychowawczy
- ORE** – Ośrodek Rozwoju Edukacji
- SdN** – schronisko dla nieletnich
- TK** – Trybunał Konstytucyjny
- Uzasadnienie** – uzasadnienie projektu ustawy z 9.06.2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich
- ZL** – zakład leczniczy
- ZP** – zakład poprawczy

Czasopisma i publikatory

- Arch. Krym.** – Archiwum Kryminologii
- Biul. PK** – Biuletyn Prawa Karnego
- CPKNP** – Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
- Dz.Urz. KGP** – Dziennik Urzędowy Komendy Głównej Policji
- Dz.Urz. MS** – Dziennik Urzędowy Ministra Sprawiedliwości
- EPS** – Europejski Przegląd Sądowy
- NP** – Nowe Prawo
- OSNC** – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
- OSNCP** – Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Izba Cywilna i Administracyjna oraz Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
- OSNKW** – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
- OSNPG** – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
- OSNwSK** – Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
- OSP** – Orzecznictwo Sądów Polskich
- PiP** – Państwo i Prawo
- PPK** – Przegląd Prawa Karnego

Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
PS	– Przegląd Sądowy
St. Prawn.	– Studia Prawnicze

Wstęp

1. **Ratio legis uchwalenia nowej ustawy.** Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich została uchwalona po 40 latach obowiązywania ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z 26.10.1982 r., którą zastąpiła z dniem 1.09.2022 r., po zaledwie 19-dniowym *vacatio legis*, przy czym niektóre jej uregulowania weszły w życie z dniem następującym po dniu ogłoszenia (które miało miejsce 12.08.2022 r. – por. art. 416 i 417 u.w.r.n.). Ustawa z 1982 r. była wielokrotnie nowelizowana, przy czym dwie nowelizacje, tj. z 2000 r. i 2013 r., miały zakres dość szeroki. Zwłaszcza nowelizacja ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z 30.08.2013 r. (Dz.U. poz. 1165), przygotowana przez zespół pod przewodnictwem piszącej te słowa prof. dr hab. Violetty Konarskiej-Wrzonek (którego aktywnym członkiem był m.in. SSA w Poznaniu dr Piotr Górecki), była bardzo obszerna i istotna zarówno w zakresie unormowań materialno-prawnych (uchylenie art. 13 u.p.n. pozwalającego na wydawanie względem nieletnich sprawców czynów karalnych o znamionach przestępstw tzw. spóźnionych wyroków karnych), jak i w zakresie uregulowań proceduralnych. W przepisach procesowych dokonano bardzo dużo znaczących zmian, w tym w szczególności: zrezygnowano z wyodrębniania postępowania wyjaśniającego; zrezygnowano z dwupodziału postępowania rozpoznawczego na opiekuńczo-wychowawcze i poprawcze w zależności od przewidywań co do potrzeby orzeczenia środków z grupy wychowawczych lub leczniczych albo środka poprawczego (co łączyło się ze stosowaniem dwóch różnych procedur w postaci przepisów Kodeksu postępowania cywilnego (tryb nieprocesowy) albo przepisów Kodeksu postępowania karnego) i oparto całe postępowanie na jednolitej procedurze cywilnej (tryb nieprocesowy właściwy dla spraw opiekuńczych); wprowadzono jako zasadę orzekanie środków wychowawczych, które nie łączą się ze zmianą środowiska wychowawczego nieletniego, na posiedzeniu, a orzekanie na rozprawie tylko w przypadku konieczności wyjaśnienia pojawiających się wątpliwości co do zachowania naganego nieletniego, jego okoliczności, stanu demoralizacji nieletniego oraz celowości orzeczenia środków wobec danego nieletniego albo w razie potrzeby orzeczenia środków znacząco ingerujących w życie nieletniego, czyli takich, które łączą się ze zmianą dotychczasowego środowiska wychowawczego. Wprowadzono również wiele przepisów dotyczących uprawnień procesowych nieletniego, a także osoby przez niego pokrzywdzonej, artykułując je *expressis verbis*, aby nie było w tym względzie luk

oraz wątpliwości. Skala zmian i ich usytuowanie w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich sprawiły, że ustawa ta straciła swoją pierwotną przejrzystość. Co więcej, wiele ważnych uregulowań dotyczących problematyki nieletnich, a zwłaszcza kwestii wykonawczych dotyczących stosowania wobec nich poszczególnych środków prawnych, było normowanych aktami wykonawczymi, a nie ustawodawczymi – co budziło wątpliwości natury konstytucyjnej. Nadszedł więc czas uchwalenia nowej ustawy, której celem według Uzasadnienia do jej projektu (por. s. 2) jest: uporządkowanie i usystematyzowanie materii; konieczność dostosowania regulacji do standardów konstytucyjnych i międzynarodowych; optymalizacja dotychczasowych rozwiązań prawnych; wzmocnienie efektywności oddziaływań podejmowanych względem nieletnich.

2. **Kwestia zmiany nazwy ustawy.** Od początku obowiązywania ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z 1982 r. zwracano uwagę, że tytuł tej ustawy zanadto sugeruje charakter procesowy jej uregulowań osobom, które nie znają bliżej jej treści, a która zawierała uregulowania zarówno o charakterze materialnoprawnym, jak i procesowym oraz wykonawczym. Dlatego też postanowiono o zmianie nazwy ustawy. Jak wskazano w Uzasadnieniu do projektu ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (s. 2–3), „tytuł odwołuje się do określenia pozbawionego wartości normatywnej, a mianowicie **wspierania** rozumianego jako **dopingowanie danego podmiotu, w tym przypadku nieletnich do postępowania, które jest zgodne z przyjętymi normami zarówno prawnymi, jak i społecznymi, a tym samym z interesem społecznym. Ale nie tylko – również z dobrem nieletniego** [podkreśl. – V.K.W.]. W konsekwencji udzielana nieletnim – w ramach wskazanego wsparcia – pomoc w celu kształtowania ich społecznie pożądanych i akceptowalnych postaw, zgodnie z założeniem ustawodawcy, powinna być indywidualizowana w stosunku do danego nieletniego, nie zaś stanowić uniwersalny wzorzec mający zastosowanie do każdego przypadku. Ponadto powinna ona mieć szeroki wachlarz oddziaływań wspierających, aby poprzez ich zastosowanie uzyskiwać oczekiwane rezultaty. Ich uzyskiwaniu, w dłuższej perspektywie, będzie służyło wdrożenie **procesu resocjalizacji** rozumianego jako **teoretyczne i praktyczne oddziaływania wychowawcze wobec jednostek niedostosowanych społecznie lub zagrożonych tym niedostosowaniem** [podkreśl. – V.K.W.]. Dla zapewnienia skuteczności tych oddziaływań ustawodawca przewidział sposoby i metody wpływania na nieletnich. Elementy procesu resocjalizacji mają zatem na celu modyfikację osobowości nieletniego w sposób pozwalający na jego przystosowanie do życia w danej zbiorowości, a konkretnie w społeczeństwie. Stąd zawarte w tytule określenie «resocjalizacji» odzwierciedla dążenie ustawodawcy do wyeksponowania istoty tego procesu w kształtowaniu prawidłowych postaw młodych ludzi, których dotychczasowe zachowanie pozostawało w sprzeczności z powszechnie przyjętym porządkiem obyczajowym, kulturowym i prawnym”.

USTAWA

z dnia 9 czerwca 2022 r.

o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich

(Dz.U. poz. 1700; zm.: Dz.U. z 2023 r. poz. 289)

Uznając rodzinę za naturalne środowisko rozwoju człowieka oraz opierając się na zasadzie autonomii rodziny i pierwszoplanowej roli rodziców – matki i ojca – w przekazywaniu nieletnim wartości, zasad i niezbędnych wzorców, kierując się nadto prawem nieletnich do szczególnej troski i pomocy oraz zasadą subsydiarności, Rzeczpospolita Polska otacza rodzinę ochroną i wsparciem w wychowaniu, które respektując chrześcijański system wartości, za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki.

Umacnianie poczucia odpowiedzialności rodzin za przygotowanie dzieci do życia we wspólnocie, jako indywidualnie ukształtowanej jednostki oraz za wychowanie nieletnich na osoby świadome swych obowiązków rodzinnych i obywatelskich jest wspólnym dobrem całego społeczeństwa.

W dążeniu do wzmacniania świadomości odpowiedzialności za własne czyny, przeciwdziałania demoralizacji nieletnich i dopuszczaniu się przez nich czynów karalnych oraz stwarzania warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem lub z zasadami współżycia społecznego, stanowi się, co następuje.

1. **Preambuła do ustawy i jej treść.** Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich – wzorem ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z 1982 r. – została opatrzona preambułą. Jest ona znacznie dłuższa niż w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich, co nie znaczy, że jest ona bogatsza w doniosłe treści. Dwa pierwsze akapity zawierają bowiem deklaracje polityczno-światopoglądowe o autonomii rodziny i zasadniczej roli rodziców (z podkreśleniem, że chodzi o matkę i ojca, czyli o osoby o różnej płci) w przekazywaniu nieletnim wartości, zasad i niezbędnych wzorców, z jednoczesnym podkreśleniem, że nieletni mają prawo do szczególnej troski i pomocy państwa w tym względzie, ale na zasadzie subsydiarności (co oznacza, że tylko na zasadzie pomocniczości, a nie wyręczenia). W końcowym fragmencie pierwszego akapitu preambuły zaznaczono, że Rzeczpospolita Polska otacza rodzinę ochroną, a także wspiera ją w wychowaniu dzieci i młodzieży, w którym przyjmuje za podstawę uniwersalne zasady etyki, ale jednocześnie respektuje (przestrzega, szanuje) chrześcijański system wartości. W drugim akapicie preambuły wskazuje się na wspólne dobro całego społeczeństwa, jakim jest „umacnianie poczucia odpowiedzialności rodzin za przygotowanie dzieci do życia we wspólnocie, jako indywidualnie ukształtowanej jednostki oraz

za wychowanie nieletnich na osoby świadome swych obowiązków rodzinnych i obywatelskich”. Wydaje się, że umacnianie poczucia odpowiedzialności rodzin może być ewentualnie celem regulacji, a nie dobrem. Nie sposób więc tę niezbyt dobrze sformułowaną deklarację potraktować inaczej niż swego rodzaju manifest programowy adresowany do społeczeństwa. W trzecim akapicie preambuły pojawiają się cele, których realizacji mają służyć postanowienia ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich.

Tymi celami są:

- 1) **wzmacnianie świadomości odpowiedzialności za własne czyny;**
- 2) **przeciwdziałanie demoralizacji nieletnich i dopuszczaniu się przez nich czynów karalnych;**
- 3) **stwarzanie warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem lub z zasadami współżycia społecznego.**

Należy zauważyć, że w ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich zostały określone nowe cele, a niektóre z dotychczasowych zostały sformułowane inaczej niż w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich. Przede wszystkim na pierwszym miejscu został wskazany zupełnie nowy cel w postaci dążenia do wzmacniania świadomości nieletnich odpowiedzialności za własne czyny. Tak sformułowany cel wskazuje, że nie chodzi już o uczenie czy wzmacnianie u nieletnich poczucia odpowiedzialności za własne czyny, ale o bardziej dobitne uświadomienie im, że za swoje zachowania o określonej doniosłości społecznej odpowiada się. Przy czym już w tym miejscu należy zaznaczyć, że z uwagi na obowiązującą na gruncie prawa nieletnich zasadę celowości co do stosowania przewidzianych w niej środków i dyrektywę naczelną dobra nieletniego przy podejmowaniu decyzji w jego sprawie oraz dużą dyskrecyjną władzę sądu rodzinnego – **system postępowania z nieletnimi określony w nowej ustawie pozostaje nadal systemem opiekuńczo-wychowawczo-ochronnym, a nie systemem ponoszenia odpowiedzialności za naganne zachowania stanowiące czyny zabronione pod groźbą kary czy inne przejawy demoralizacji**, choć mechanizm ponoszenia odpowiedzialności niekiedy też się pojawia, co stanowi element nowości, nawiązujący do rozwiązań normatywnych sprzed 90 lat zawartych w k.k. z 1932 r.

Przeciwdziałanie demoralizacji nieletnich i dopuszczaniu się przez nich czynów karalnych jest drugim celem ustawy, który od strony merytorycznej pokrywa się z pierwszym celem wskazanym w preambule do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, z tym że obecnie został on bardziej poprawnie sformułowany. Zastąpiono bowiem dążenie do przeciwdziałania „przestępczości nieletnich”, która to przestępczość pojmowana była w znaczeniu kryminologicznym, a nie prawnokarnym (z uwagi na niemożność przypisania winy sprawcom nieletnim), dążeniem do przeciwdziałania dopuszczaniu się czynów karalnych (czyli czynów zabronionych o znamionach przestępstw lub przestępstw skarbowych lub wykroczeń albo wykroczeń skarbowych). **Przeciwdziałanie to określenie szerokie, które obejmuje zarówno zapobieganie (nie dopuszczanie) do demoralizacji i popełniania czynów karalnych przez nieletnich,**

jak i zwalczanie tych niekorzystnych stanów lub zdarzeń (por. A. Krukowski, *Uwagi wprowadzające* [w:] *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, red. A. Krukowski, Warszawa 1991, s. 6–7). Przy czym należy mieć na uwadze, że oba te niekorzystne stany są często ze sobą powiązane, przy czym nie zawsze i nie od razu tak musi być. **Potrzeba zapobiegania** zachodzi wtedy, gdy pojawiają się pierwsze niekorzystne symptomy w życiu osoby nieletniej, które sygnalizują zagrożenie demoralizacją i wchodzeniem w konflikt z prawem karnym lub rozpoczynający się już proces demoralizacji danego nieletniego, który może mieć różne przejawy, w tym w postaci popełnienia czynu karalnego czy szerzej czynu zabronionego. **Potrzeba zwalczania** demoralizacji i dopuszczania się czynów karalnych zachodzi wtedy, gdy tego typu niekorzystne stany już mają miejsce, cechują się pewnym stopniem zaawansowania. (por. V. Konarska-Wrżosek, *Prawny system postępowania z nieletnimi w Polsce*, Warszawa 2013, s. 63–64). Jest dość znamienne, że zarówno ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, jak i ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich formułując omawiany cel, posługują się spójnikiem „i”, wyraźnie łącząc ze sobą zjawisko (stan) demoralizacji i dopuszczania się czynów karalnych. Takie ujęcie znajduje uzasadnienie w wynikach badań kryminologicznych nad zjawiskiem demoralizacji i wchodzenia w konflikt z prawem karnym przez nieletnich, z których wynika, że demoralizacja dzieci i młodzieży prowadzi wcześniej lub później do naruszania norm prawnokaralnych, a godzenie w dobra chronione prawem karnym często nie jest przypadkiem, a ma związek z demoralizacją osoby nieletniej, co już wymaga jakiejś ingerencji w życie i wychowanie młodego człowieka. Te wzajemne związki między demoralizacją i dopuszczaniem się czynów karalnych są na tyle ściśle, że w pełni uprawnione jest stwierdzenie, że przeciwdziałanie demoralizacji nieletnich stanowi jednocześnie przeciwdziałanie dopuszczaniu się przez nich czynów karalnych, a przeciwdziałanie dopuszczaniu się czynów karalnych jest jednocześnie przeciwdziałaniem demoralizacji nieletnich (por. V. Konarska-Wrżosek [w:] P. Górecki, V. Konarska-Wrżosek, *Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 26–27). Pojęcie demoralizacji, choć stanowi jedno z podstawowych pojęć w ustawodawstwie dotyczącym nieletnich, nie zostało zdefiniowane ani w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich, ani w ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. W Uzasadnieniu do projektu ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (s. 4) wskazano, że nie ma potrzeby wprowadzania definicji legalnej tego pojęcia, gdyż jest ono rozumiane w sposób jednolity i nie budzi wątpliwości ani w doktrynie, ani w orzecznictwie. Jednak zarówno z dalszych wywodów zawartych w treści tegoż Uzasadnienia, jak i niekiedy z praktyki orzeczniczej sądów rodzinnych wynika coś przeciwnego, a w szczególności, że pojęcie demoralizacji jest bezzasadnie utożsamiane z wykazywaniem przejawów demoralizacji, a to przecież różne stany. Dlatego też niedobrze się stało, że w nowej ustawie nie zdefiniowano tego pojęcia, choć można to było łatwo uczynić, korzystając chociażby z definicji przygotowanej przez zespół pod moim przewodnictwem opracowującym dużą nowelizację ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. W myśl tej projektowanej definicji, która miała zostać zamieszczona w dodanym art. 1 § 2 pkt 3 u.p.n.,

„**demoralizacja to psycho-społeczny proces cechujący się niekorzystnymi zmianami osobowości i zachowań nieletniego o charakterze nasilonym i względnie trwałym, który przejawia się w nieprzestrzeganiu norm i zasad postępowania obowiązujących powszechnie dzieci i młodzież**” (zob. szerzej V. Konarska-Wrżosek, *Projektowane zmiany w zakresie postępowania z nieletnimi w Polsce*, PiP 2011/4, s. 18–34). Z tak syntetycznie ujętej definicji demoralizacji wynikają jej charakterystyczne cechy wskazujące, że jest to proces: 1) a nie pojawiający się nagle stan; 2) zachodzący w psychice jednostki; 3) o doniosłości społecznej i związany z funkcjonowaniem jednostki w społeczeństwie; 4) łączący się z niekorzystnymi zmianami w osobowości; 5) manifestujący się na zewnątrz w postaci zachowań polegających na nierespektowaniu norm i zasad postępowania, jakie przyjęte zostały w danym społeczeństwie za właściwe i konieczne do przestrzegania przez osoby małoletnie; 6) o charakterze nasilonym, a nie ledwie zaznaczający się; 7) dość utrwalony, a nie tylko dający o sobie znać przez krótką chwilę i objawiający się w pojedynczym zachowaniu nagannym (V. Konarska-Wrżosek [w:] P. Górecki, V. Konarska-Wrżosek, *Postępowanie w sprawach nieletnich...*, s. 28). Natomiast **przejawy demoralizacji**, o których mowa w art. 2 i dalszych u.w.r.n., to różnego typu zachowania naganne, w tym w szczególności te wymienione w art. 4 ust. 1 u.w.r.n., które postrzegane są na zewnątrz i które mogą (ale wcale nie muszą) świadczyć o toczącym się procesie demoralizacji danego młodego człowieka.

Trzeci cel regulacji ustawowej w postaci stwarzania warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem lub zasadami współżycia społecznego, został sformułowany niemal identycznie jak w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich. Cel ten powinien być jednak odczytywany w kontekście dwóch pierwszych celów, chociaż należy podkreślić, że w postępowaniu z tzw. problemowymi nieletnimi nadal nie chodzi o represjonowanie ich (czyli zadawanie jakiejś zaplanowanej dolegliwości) czy piętnowanie z powodu naganego zachowania czy wielu nagnanych zachowań. Chodzi o udzielanie pomocy nieletnim, jaka wydaje się potrzebna do wyjścia z niekorzystnej sytuacji, w jakiej się znaleźli z powodu demoralizacji i nieprzestrzegania obowiązujących norm społecznych, w tym nierzadko norm prawno-karnych. Pomoc ta ma mieć charakter zindywidualizowany i polegać na stworzeniu odpowiednich dla poszczególnego nieletniego warunków do tego, aby zaczął normalnie funkcjonować w społeczeństwie, tak jak przystało na młodego człowieka w określonym wieku. W szczególności chodzi o stworzenie warunków do kontynuowania nauki oraz sprzyjających prawidłowemu rozwojowi i wychowaniu dzieci i młodzieży, tak aby żaden nieletni nie znalazł się poza systemem szkolnym i w sposób trwały na marginesie życia społecznego.

Oceniając to nowe brzmienie preambuły do ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, wydaje się, że źle rozłożono w niej akcenty. W przypadku nieletnich uwypuklono bowiem uświadamianie im ponoszenia odpowiedzialności za własne czyny, z kolei w przypadku rodziców (którzy mają szereg prawnych obowiązków wobec własnych

dzieci wynikających z władzy rodzicielskiej nad nimi – zob. art. 95–97 k.r.o.) wskazano jedynie na umacnianie poczucia odpowiedzialności rodzin za odpowiednie przygotowanie dzieci do życia we wspólnocie i za ich dobre wychowanie, a pominięto zupełnie dążenie do umacniania funkcji opiekuńczo-wychowawczej rodzin nieletnich (jak to było w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich), co wydaje się niezwykle ważne w procesie resocjalizacji nieletnich, jeśli ma ona przynosić pożądane rezultaty.

2. **Znaczenie treści zawartych w preambule.** Pomimo że treści zawarte w preambule nie mają charakteru normatywnego, to zwłaszcza wtedy, gdy określają cele regulacji zawartej w ustawie, stanowią ważną wskazówkę interpretacyjną całej regulacji, a także dla dokonywania wykładni jej poszczególnych postanowień. Wskazanie celów regulacji w preambule do ustawy stanowi swoistą gwarancję prawidłowego odczytywania jej zapisów i rozstrzygania pojawiających się wątpliwości przy czysto literalnym odczytywaniu treści poszczególnych przepisów. Sformułowanie celów w ustawie jest o tyle cenne, że dość jednoznacznie charakteryzuje przyjęty model postępowania z osobami o statusie dziecka, jakimi są nieletni, w przypadku gdy weszli w konflikt z prawem karnym lub zasadami współżycia społecznego. Z treści preambuły do ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich wyraźnie wynika, że regulacja w niej zawarta nie ma charakteru karnego ani quasi-karnego i nie polega na pociąganiu nieletnich do odpowiedzialności z powodu naruszenia norm prawnokarnych lub innych nagannych zachowań traktowanych jako przejaw demoralizacji. Zasadniczym celem ustawy jest wspieranie nieletnich i obejmowanie ich w razie potrzeby odpowiednio dobranym oddziaływaniem wychowawczo-resocjalizacyjnym, które ma ochronić niedojrzałą osobę przed wykołajeniem społecznym. Bez tych wskazań zawartych w tytule ustawy i jej preambule podmioty zajmujące się problematyką demoralizacji nieletnich i dopuszczania się przez nich czynów karalnych mogłyby nietrafnie odczytywać poszczególne zapisy ustawy i traktować przewidziane w niej środki jako specyficzne środki represji stosowane w związku z określonymi zachowaniami nagannymi osób niezdolnych do ponoszenia zwykłej odpowiedzialności karnej. A tak przecież nie jest, gdyż stosowanie środków wobec nieletnich nie opiera się na mechanizmie właściwym dla ponoszenia odpowiedzialności, jakim jest konieczność poniesienia ujemnych konsekwencji z powodu zachowania uznanego przez dany system prawa za naganne czy szkodliwe.

DZIAŁ I

Przepisy ogólne

Art. 1. [Zakres przedmiotowy regulacji; definicje]

1. Przepisy ustawy stosuje się w zakresie:

- 1) postępowania w sprawach o demoralizację – wobec osób, które ukończyły 10 lat i nie są pełnoletnie;
- 2) postępowania w sprawach o czyny karalne – wobec osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu 13 lat, ale przed ukończeniem 17 lat;
- 3) wykonywania środków wychowawczych, środka leczniczego lub środka poprawczego – wobec osób, względem których środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby 21 lat, chyba że niniejsza ustawa stanowi inaczej.

2. Ilekroć w ustawie jest mowa o:

- 1) **nieletnich** – rozumie się przez to osoby, o których mowa w ust. 1;
- 2) **czynie karalnym** – rozumie się przez to czyn zabroniony przez ustawę jako:
 - a) przestępstwo lub przestępstwo skarbowe albo
 - b) wykroczenie lub wykroczenie skarbowe;
- 3) **czynie zabronionym** – rozumie się przez to zachowanie o znamionach określonych w ustawie karnej.

1. **Zakres regulacji.** Przepis art. 1 ust. 1 u.w.r.n. określa przedmiotowy i podmiotowy zakres regulacji w niej zawartej. Przepisy ustawy stosuje się odnośnie do postępowania w dwóch kategoriach spraw: w sprawach o demoralizację oraz w sprawach o czyny karalne. W Polsce mamy bowiem **tzw. jednotorowy (jednorodny) system postępowania z dziećmi sprawiającymi problemy wychowawcze** związane z naruszaniem norm prawno-karnych lub wykazywaniem różnych przejawów demoralizacji. W naszym kraju nie ma bowiem różnych regulacji do tych dwóch kategorii spraw (problemów), które są materialnoprawną podstawą zajęcia się danym nieletnim i ingerencji w proces jego socjalizacji, jak to jest często w innych krajach. Należy jednak zaznaczyć, że

nawet przy odrębnych regulacjach dla tych dwóch grup nieletnich sposób podejścia do nich i system stosowanych środków jest analogiczny, tj. ukierunkowany na wychowanie, a nie na karanie (zob. na ten temat V. Konarska-Wrzošek, *Problem potrzeby i celowości zmiany zasad odpowiedzialności i postępowania z nieletnimi*, Arch. Krym. 2007–2008, t. XXIX–XXX, *Tom Jubileuszowy dedykowany Paniom Profesor Helenie Kołakowskiej-Przełomiec, Zofii Ostrihanskiej, Dobrochnie Wójcik*, Warszawa 2009, s. 352; A. Walczak-Żochowska, *System postępowania z nieletnimi w państwach europejskich. Studium prawno-porównawcze*, Warszawa 1988, s. 41–48; B. Stańdo-Kawecka, *Prawo karne nieletnich. Od opieki do odpowiedzialności*, Warszawa 2007, s. 188–193, 212–225, 226–249, 259; P. Kobes, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich ze szczególnym uwzględnieniem środków izolacyjnych – uwagi krytyczne wraz z propozycjami nowych rozwiązań normatywnych*, Warszawa 2020, s. 54–66).

2. **Pojęcie nieletniego.** Pojęcie to jest przypisane do kategorii dzieci i młodzieży tzw. problemowej, która wykazuje jakieś przejawy demoralizacji lub popełniła czyn karalny. Ma ono więc zabarwienie pejoratywne. W obszarze prawa karnego i na gruncie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich pojęcie małoletniego jest zastrzeżone dla dzieci i młodzieży o statusie pokrzywdzonego. W systemie polskiego prawa nie zdefiniowano pojęcia nieletniego. Można je zrekonstruować w oparciu o przepisy art. 1 ust. 1 i ust. 2 pkt 1 u.w.r.n. Jak nietrudno zauważyć, sformułowano różny, a nie jednolity zakres podmiotowo-przedmiotowy, z którym wiąże się to pojęcie. W świetle uregulowań ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich **status nieletnich mają trzy różne grupy wiekowe dzieci i młodzieży** w zależności od tego, z jakim przedmiotem lub etapem postępowania mamy do czynienia. **I tak:**

- 1) **w zakresie postępowania w sprawach o demoralizację – status nieletniego mają osoby, które wykazują jakieś jej przejawy po ukończeniu 10 roku życia, a przed uzyskaniem pełnoletniości.** To jest nowe określenie granic wiekowych nieletnich, wobec których można prowadzić postępowanie na podstawie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich z powodu wykazywania przejawów demoralizacji. W ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich nie określono bowiem dolnej granicy wiekowej tej grupy nieletnich, co oznaczało, że jest możliwe wszczynanie postępowań, gdy dziecko wykaże jakiś przejaw demoralizacji nawet we wczesnym okresie dzieciństwa. **Obecnie jest to wykluczone.** Jeśli zatem zdarzy się przypadek wykazywania jakiegoś z przejawów demoralizacji przez dziecko, które nie ukończyło jeszcze 10 roku życia, który może niepokoić, to możliwa jest tylko ingerencja we władzę rodzicielską z powodu zagrożenia dobra dziecka na podstawie przepisu art. 109 k.r.o. Wychodzi się bowiem ze słusznego założenia, że problem tkwi przede wszystkim w nienależytym lub wręcz złym wykonywaniu władzy rodzicielskiej albo opieki nad danym dzieckiem przez rodziców lub opiekunów, których trzeba wspomóc lub poddać kontroli, a nie w samym dziecku. Również górna granica wiekowa nieletnich w ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich została określona inaczej niż dotąd. W art. 1 § 1 pkt 1 u.p.n.

określono górną granicę wiekową dla nieletnich wykazujących przejawy demoralizacji w sposób liczbowy na poziomie nieukończonych lat 18. Taki sposób określenia górnej granicy wiekowej wywoływał wątpliwości wykładnicze, a mianowicie czy wobec osób, które uzyskały pełnoletniość przed ukończeniem lat 18, a wykazują jakieś przejawy demoralizacji, można wszcząć postępowanie na podstawie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich i zastosować środki w niej przewidziane, czy też nie. Aktualne brzmienie art. 1 ust. 1 pkt 1 u.w.r.n. nie pozostawia żadnych wątpliwości. **Przepisów ustawy nie stosuje się do osób, które wykazują przejawy demoralizacji, a które wcześniej, tj. przed ukończeniem lat 18, uzyskały pełnoletniość.** Chodzi w szczególności o kobiety, które mając ukończone lat 16, po uzyskaniu zgody sądu rodzinnego wyszły za mąż, przez co uzyskały pełnoletniość (zob. art. 10 § 1 k.r.o. w zw. z art. 10 § 2 k.c.). Trudno bowiem wobec osób pełnoletnich, które mogą samostanowić o sobie, narzucać, co mogą, a czego nie mogą robić i jak mają żyć oraz stosować środki wychowawcze;

- 2) **w zakresie postępowania w sprawach o czyn karalny – status nieletniego mają osoby, które dopuściły się takiego czynu w okresie między 13 a 17 rokiem życia, tj. w okresie mieszczącym się między początkiem dnia pokrywającego się z datą kalendarzową 13. urodzin a końcem dnia poprzedzającego bezpośrednio dzień pokrywający się z datą kalendarzową 17. urodzin.** Górna granica wiekowa nieletniości związana z dopuszczeniem się czynu karalnego jest zsynchronizowana z wiekiem tzw. dorosłości karnej, która w systemie polskiego prawa karnego została określona na lat 17. W myśl postanowień art. 10 § 1 k.k., art. 5 § 1 k.k.s. i art. 8 k.w. odpowiedzialności na zasadach określonych w tych kodeksach odpowiada ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu lat 17. Z tych regulacji *a contrario* wynika, że osoby dopuszczające się czynów zabronionych pod groźbą kary wcześniej, czyli przed ukończeniem 17 roku życia, nie odpowiadają karne. Należy w tym miejscu zauważyć, że ani Kodeks karny skarbowy, ani Kodeks wykroczeń nie przewidują żadnego wyjątkowego pociągania do odpowiedzialności karnej nieletnich dopuszczających się czynów zabronionych jako przestępstwo skarbowe lub wykroczenie skarbowe, lub wykroczenie powszechne. Jedynie Kodeks karny w art. 10 § 2–3 k.k. przewiduje możliwość wyjątkowego pociągania do odpowiedzialności karnej nieletnich co najmniej 15-letnich za określone typy ciężkich przestępstw (a nowela do Kodeksu karnego z 7.07.2022 r., która ma wejść w życie 1.10.2023 r., także 14-letnich nieletnich za kwalifikowane odmiany zabójstw z art. 148 § 2 i 3 k.k. – Dz.U. poz. 2600 ze zm.). Jeśli chodzi o dolną granicę wiekową nieletniości określoną na poziomie ukończonych lat 13, ma ona nie tyle uzasadnienie merytoryczne, ile historyczne. W pierwszej regulacji dotyczącej nieletnich sprawców czynów zabronionych, która była zawarta w art. 69–78 k.k. z 1932 r., podzielono nieletnich na dwie grupy, a mianowicie do 13 lat i od 13 do 17 lat. Odnośnie do młodszych nieletnich, czyli tych, którzy nie ukończyli 13 roku życia, przyjęto ustawowe domniemanie, że działają oni bez rozeznania. Natomiast w przypadku nieletnich w wieku od 13 do 17 lat przyjmowano, że działają oni

z rozeznaniem, chyba że wyjątkowo było inaczej (por. art. 69 i 70 k.k. z 1932 r.). Kryterium rozeznania, które na gruncie Kodeksu karnego z 1932 r. odgrywało (obok wieku nieletniego) najważniejszą rolę co do sposobu reakcji na popełniony czyn zabroniony, celowo nie zostało przeniesione do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, a następnie do ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, gdyż było ono traktowane jako surogat winy nieletniego sprawcy czynu zabronionego. Kryterium rozeznania pozostawało więc w zgodności z modelem odpowiedzialności za popełniony czyn zabroniony, który legł u podstaw regulacji postępowania z nieletnimi zawartej w Kodeksie karnym z 1932 r. Kryterium to jest zupełnie nieodpowiednie i nieprzydatne w modelu opiekuńczo-wychowawczo-ochronnym postępowania m.in. z nieletnimi sprawcami czynu karalnego, jaki legł u podstaw rozwiązań przyjętych w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich, a następnie w ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. **Postępowanie na podstawie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich w związku z popełnieniem czynu karalnego** – inaczej niż to ma miejsce w przypadku wykazywania innych przejawów demoralizacji – **może być prowadzone względem osoby formalnie pełnoletniej (z powodu zawarcia związku małżeńskiego za zgodą sądu rodzinnego), jeśli dopuściła się takiego czynu przed ukończeniem lat 17.** Uzyskanie pełnoletniości i wyjście spod władzy rodzicielskiej nie ma bowiem wpływu na posiadanie statusu osoby nieletniej z powodu wchodzenia w konflikt z prawem karnym. Wszystkie obowiązujące u nas kodeksy karne, tj. Kodeks karny, Kodeks karny skarbowy i Kodeks wykroczeń łączą odpowiedzialność karną z faktem popełnienia czynu zabronionego po ukończeniu 17 roku życia (z ewentualnymi wyjątkami przewidzianymi w art. 10 § 2 k.k. i dodanym przez nowelę do k.k. z 7.07.2022 r. § 2a k.k., wchodzącym w życie 1.10.2023 r.). To oznacza, że za czyny zabronione popełnione przed ukończeniem lat 17 nie ponosi się odpowiedzialności karnej – ani za czyny o statusie przestępstw powszechnych, ani przestępstw skarbowych, ani za wykroczenia powszechne czy za wykroczenia skarbowe. Osoba dopuszczająca się czynu zabronionego przed ukończeniem lat 17 ma status osoby nieletniej, co sprawia, że z racji swojego młodego wieku może być poddana jedynie oddziaływaniom środków wychowawczych, środka poprawczego lub leczniczego, o jakich mowa w ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, gdyż ze względu na wiek podlega pod działanie tej właśnie ustawy. Trafnie wskazuje się w doktrynie, że uzyskanie pełnoletniości w okresie, gdy osoba dopuszczająca się czynu karalnego ma jeszcze status osoby nieletniej, powinno rzutować na dobór środków wobec niej. Sąd raczej nie powinien stosować w odniesieniu do takiej osoby nadzoru odpowiedzialnego rodziców lub opiekuna, umieszczenia w rodzinie zastępczej lub zobowiązywać rodziców do poprawy warunków wychowawczych, bytowych, zdrowotnych itd. córki, która założyła własną rodzinę (szerzej na ten temat zob. K. Dudka, *O niektórych problemach udziału kobiety, która zawarła związek małżeński po ukończeniu 16 roku życia, w postępowaniu w sprawach nieletnich* [w:] *Problemy reformy postępowania*

w sprawach nieletnich, red. T. Bojarski, K. Nazar-Gutowska, A. Nowosad, A. Michalska-Warias, J. Piórkowska-Flieger, A. Sośnicka, M. Szwarczyk, D. Firkowski, Lublin 2008, s. 278).

Z całą mocą należy podkreślić, że nabytego statusu nieletniego w związku z popełnieniem konkretnego czynu zabronionego, w tym czynu karalnego, przed ukończeniem 17 roku życia nie traci się już nigdy. Łączy się to ściśle z faktem naturalnej niedojrzałości fizycznej, psychicznej, emocjonalnej i społecznej jednostki w czasie, gdy dopuściła się czynu zabronionego, co stoi na przeszkodzie przypisania jej winy z powodu nagannego zachowania, a tym samym uzasadnia jej odmienne traktowanie od osób dorosłych. Za czyny zabronione popełnione w nieletniości (dopóki nie przedawni się ich karalność – zob. art. 22 u.w.r.n. o odpowiednim stosowaniu uregulowań części ogólnych: Kodeksu karnego, Kodeksu karnego skarbowego i Kodeksu wykroczeń), które zostaną ujawnione po dłuższym okresie, sprawca o statusie nieletniego może jedynie przestać podlegać pod kompetencje orzecznicze sądu rodzinnego. Nawet jeśli zmianie ulegnie właściwość sądu rodzinnego na sąd karny, sąd ten będzie mógł orzec wobec sprawcy o statusie nieletniego wyłącznie środki wychowawcze, środek leczniczy lub środek poprawczy, a kary tylko wyjątkowo i tylko w przypadkach wskazanych w art. 10 § 2 k.k. i w art. 10 § 2a k.k. co do czynów popełnionych po jego wejściu w życie, czyli 1.10.2023 r. W kwestii statusu sprawcy czynu przestępnego wypowiedział się Sąd Najwyższy w wyroku z 15.02.2005 r. (III KK 354/04, LEX nr 146284), wskazując, że „Zgodnie z art. 1 § 2 pkt 1 ustawy z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich – oskarżony, któremu zarzucono popełnienie przestępstw przed ukończeniem 17 lat, pomimo iż w chwili wszczęcia postępowania karnego miał skończone 18 lat, bez względu na czas rozpoznania sprawy i tryb postępowania sądowego zachowuje status nieletniego w czasie tego postępowania i zgodnie z art. 79 § 1 pkt 1 k.p.k. musi mieć obrońcę”.

Popełnienie czynu karalnego o charakterze trwałym, ciągłym albo o wieloczynowo określonych znamionach częściowo w okresie nieletniości, a częściowo już po ukończeniu lat 17 sprawia, że status nieletniego taki sprawca będzie miał tylko w zakresie tej części czynu, jaka została zrealizowana przed ukończeniem lat 17 i jeśli nie będzie to czyn określony w art. 10 § 2 lub w dodanym przez nowelę do k.k. z 7.07.2022 r. 2a k.k., nie będzie mógł za nią odpowiadać karnie. Natomiast w zakresie pozostałej części czynu, którą zrealizował, mając ukończony 17 rok życia, będzie mógł ponieść odpowiedzialność karną na zasadach ogólnych (por. T. Bojarski [w:] T. Bojarski, E. Kruk, E. Skrzętowicz, *Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 52 oraz wyrok SN z 29.09.2009 r., III KK 105/09, OSNwSK 2009/12, poz. 1902);

- 3) **w zakresie wykonywania środków wychowawczych, środka leczniczego lub środka poprawczego – status nieletniego mają osoby, względem których sąd orzekł taki środek**, nie dłużej jednak niż do dnia odpowiadającego dacie 21. urodzin, chyba że ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich stanowi inaczej.

Inaczej oznacza krócej, tj. do daty 18. urodzin w przypadku orzeczenia niektórych środków wychowawczych, środka leczniczego oraz środków zastosowanych względem rodziców nieletniego albo do daty 19. urodzin w przypadku orzeczenia umieszczenia nieletniego w okręgowym ośrodku wychowawczym; dłużej oznacza maksymalnie do dnia 24. urodzin, gdy sąd zagroził możliwością przedłużenia albo orzekł o przedłużeniu pobytu w zakładzie poprawczym na określony czas po ukończeniu 21 roku życia albo orzekł o zastosowaniu środka wychowawczego w postaci zobowiązania do określonego postępowania lub nadzoru kuratora sądowego wobec nieletniego zwalnianego z zakładu poprawczego po ukończeniu 21 lat albo maksymalnie do dnia 25. urodzin w przypadku orzeczenia środków wychowawczych w postaci zobowiązania do określonego postępowania lub nadzoru kuratora sądowego wobec nieletniego zwalnianego z zakładu poprawczego, gdy skończył 24 lata. Do ukończenia 21 roku życia, co do zasady, może trwać nadzór kuratora sądowego, zakaz prowadzenia pojazdów oraz umieszczenie w zakładzie poprawczym (zob. art. 93 u.w.r.n. i art. 239 ust. 1 i 2 u.w.r.n.).

Posiadanie statusu nieletniego z powodu wykonywania środków wychowawczych, środka leczniczego albo poprawczego nie oznacza, że taki status przysługuje młodej osobie w razie popełnienia czynu zabronionego. Jeżeli nowy czyn karalny (czy szerzej czyn zabroniony) zostanie popełniony w czasie, gdy dana osoba miała już ukończone 17 lat albo wykazuje przejawy demoralizacji po osiągnięciu pełnoletniości, nie będzie to podstawą do wszczęcia postępowania na podstawie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, a na podstawie odpowiednich kodyfikacji karnych, pomimo że dana osoba może mieć nadal status osoby nieletniej, jeśli orzeczone wobec niej środki przewidziane w ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich będą nadal wykonywane.

Nie mają materialnoprawnego statusu nieletnich osoby, które dopuściły się przestępstwa, przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego po ukończeniu lat 17, a przed ukończeniem 18 roku życia, wobec których sąd karny zastosował środki wychowawcze, środek leczniczy lub środek poprawczy przewidziany dla nieletnich na podstawie art. 10 § 4 k.k. albo art. 5 § 2 k.k.s., choć mają status nieletnich w zakresie wykonywania wobec nich środków typowych dla sprawców nieletnich, które mogą być wykonywane wobec nich aż do 21 roku życia (por. art. 93 ust. 7 u.w.r.n.).

Jak z powyższego wynika, w systemie naszego prawa nie ma jednej, jednolitej określonej pod względem zakresowym definicji osoby nieletniej. Zakres tego pojęcia jest zróżnicowany zarówno pod względem wieku osób nim obejmowanych, jak i przyczyn używania wobec nich takiego określenia. Co więcej, te trzy grupy osób obejmowanych wspólnym mianem nieletnich przez art. 1 ust. 1 i ust. 2 pkt 1 u.w.r.n. nie są zbiorami rozłącznymi, gdyż często się zazębiają.

3. **Pojęcie czynu karalnego.** Pojęcie czynu karalnego określone w art. 1 ust. 2 pkt 2 u.w.r.n. **zostało znacznie rozszerzone** pod względem zakresu w stosunku do tego, jaki miało na gruncie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Obecnie **objęto nim nie tylko wszystkie przestępstwa powszechne i wszystkie przestępstwa skarbowe, ale także wszystkie wykroczenia skarbowe i wszystkie wykroczenia powszechne.** Oznacza to, że w zakres pojęcia czynu karalnego wchodzi zarówno przestępstwa tzw. kodeksowe ujęte w Kodeksie karnym z 1997 r., jak i wszystkie przestępstwa tzw. pozakodeksowe określone w różnych innych ustawach, do których mają zastosowanie przepisy części ogólnej Kodeksu karnego (por. art. 116 k.k.); przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe sformułowane w Kodeksie karnym skarbowym z 1999 r. (który to kodeks ma charakter zupełny, gdyż katalog przestępstw i wykroczeń w nim ujęty jest zamknięty, tj. nie ma przestępstw skarbowych ani wykroczeń skarbowych typizowanych i penalizowanych poza tym kodeksem – por. art. 53 § 1–3 k.k.s.); wykroczenia tzw. kodeksowe ujęte w Kodeksie wykroczeń z 1971 r. oraz wszystkie wykroczenia tzw. pozakodeksowe sformułowane w różnych innych ustawach, do których mają zastosowanie przepisy części ogólnej Kodeksu wykroczeń (por. art. 48 k.w.).

Pojęcie czynu karalnego określone w ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich nadal jednak nie pokrywa się z pojęciem czynu zabronionego, przez które powszechnie rozumie się czyn zabroniony pod groźbą kary (dla uściślenia chodzi o czyny zabronione pod groźbą kary kryminalnej, a nie np. kary pieniężnej). **Obecnie poza zakresem pojęcia czynu karalnego pozostały jedynie przestępstwa wojskowe,** które zostały określone w części wojskowej Kodeksu karnego z 1997 r. Ustawodawca najprawdopodobniej wyszedł z założenia, że nieletni nie popełniają typów przestępstw wojskowych, gdyż nie mają statusu żołnierza ani nie są pracownikami wojska, do których stosuje się odpowiednio przepisy ogólne dotyczące żołnierzy w przypadku popełnienia określonych typów przestępstw wojskowych. Nie wybiegł natomiast w przyszłość i nie wziął pod uwagę, że zgodnie z art. 317 § 3 k.k. przepisy części wojskowej stosuje się odpowiednio także do innych osób, jeśli ustawa tak stanowi. Z taką sytuacją możemy mieć bowiem do czynienia np. w przypadku rozciągnięcia w przyszłości stosowania przepisów części wojskowej Kodeksu karnego na uczniów szkół (liceów) wojskowych.

Objęcie pojęciem czynu karalnego nie tylko przestępstw powszechnych i przestępstw skarbowych, lecz także wszystkich wykroczeń skarbowych oraz wszystkich wykroczeń powszechnych (a nie jak w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich tylko 12 typów wykroczeń wyraźnie określonych) należy uznać za posunięcie w pełni uzasadnione. Od lat wskazywano, że podstawę do ingerencji w proces wychowania nieletniego powinny stanowić wszystkie typy czynów zabronionych pod groźbą kary przewidziane w naszym porządku prawnym, gdyż fakt naruszenia niemal każdej normy prawno-karnej może stanowić sygnał nieprawidłowo przebiegającego procesu socjalizacji takiego młodego sprawcy i budzić niepokój o jego przyszłość. Wiąże się to nie tylko z czynami zabronionymi kwalifikowanymi jako wykroczenia powszechne, ale także

z faktem popełnienia wykroczeń skarbowych, które często różnią się od przestępstw skarbowych tylko wartością uszczuplonej lub narażonej na uszczuplenie należności publicznoprawnej albo wartością przedmiotu czynu, a nie jego pozostałymi ustawowymi znamionami, które przesądziły o tym, że dany typ zachowania uznany został za naganny. Przed zmianą zakresu przedmiotowego pojęcia czynu karalnego dokonaną w ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich dopuszczenie się wykroczenia powszechnego innego niż wymienione w art. 1 § 2 pkt 2 lit. a u.p.n. albo wykroczenia skarbowego mogło stanowić powód do wszczęcia postępowania na podstawie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, z powodu popełnienia czynu zabronionego stanowiącego jeden z przejawów demoralizacji (por. art. 2 w zw. z art. 4 u.p.n.). To wprowadzało w błąd (zafałszowywało) rzeczywisty powód wszczęcia postępowania przez sąd rodzinny w sprawie danego nieletniego. Obecnie problem ten został bardziej prawidłowo rozwiązany.

4. **Pojęcie czynu zabronionego.** Pojęcie to **po raz pierwszy zostało zdefiniowane w ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich.** W myśl art. 1 ust. 2 pkt 3 u.w.r.n. czynem zabronionym jest zachowanie o znamionach określonych w ustawie karnej. Definicja ta brzmi identycznie jak ta zawarta w art. 115 § 1 k.k. i w art. 47 § 1 k.w. **Trudno jednak uznać tę definicję za trafną i jasną.** Jak można sądzić, została ona sformułowana celem wyjaśnienia zakresu tego pojęcia używanego często w ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, zwłaszcza jako jednego z możliwych przejawów demoralizacji wyszczególnionych w art. 4 ust. 1 u.w.r.n., oraz dla odróżnienia go od pojęcia czynu karalnego. Biorąc pod uwagę literalne brzmienie definicji sformułowanej w art. 1 ust. 2 pkt 3 u.w.r.n., należałoby uznać, że czynem zabronionym na gruncie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich są tylko niektóre przestępstwa powszechne, wszystkie przestępstwa skarbowe, niektóre wykroczenia powszechne i wszystkie wykroczenia skarbowe oraz wszystkie przestępstwa wojskowe, gdyż tylko znamiona tych grup czynów zabronionych są określone w ustawach karnych. Zauważyć bowiem należy, że tzw. przestępstwa pozakodeksowe, jak również tzw. wykroczenia pozakodeksowe (a jest ich dużo) są usytuowane, co do zasady, w ustawach innych niż karne, które regulują jakiś konkretny wycinek życia społecznego. W ustawach tych, np. o przeciwdziałaniu narkomanii, o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, o ochronie zwierząt, a także w Prawie ubezpieczeniowym, w Prawie farmaceutycznym, w Prawie łowieckim itd. – przepisy karne są tylko fragmentem tych ustaw, zawierających głównie regulacje o charakterze administracyjnym. Czy to oznacza, że ustawodawca chciał tak zawęzić pojęcie czynu zabronionego w stosunku do powszechnego rozumienia tego terminu? Chyba nie. Wydaje się, że intencja była wręcz przeciwna. Jak można sądzić, **pojęcie czynu zabronionego miało być zakresowo szersze niż pojęcie czynu karalnego i obejmować wszystkie czyny zabronione pod groźbą kary (kryminalnej, w tym grożącej za wykroczenia powszechne i skarbowe, a nie jakiegokolwiek innej kary), jakie zostały przewidziane w polskim porządku prawnym.** Rozwiązując ten istotny problem wykładniczy, z uwagi na wątpliwe wyniki

wykładni literalnej, **należy posłużyć się wykładnią celowościową i optować za takim powszechnym, szerokim rozumieniem czynu zabronionego**, mając na względzie, że celem ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich jest przeciwdziałanie demoralizacji nieletnich i dopuszczaniu się przez nich czynów karalnych oraz stwarzanie warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem lub z zasadami współżycia społecznego. W przypadku ustawodawstwa dotyczącego nieletnich, w którym nie chodzi o pociąganie nieletnich do odpowiedzialności, lecz o reakcję na naganne zachowania zgodnie z dobrem nieletniego i z zasadą celowości ingerowania w proces jego wychowania, wskazana powyżej wykładnia wydaje się w pełni uprawniona. Niemniej jednak pożądana byłaby zmiana legislacyjna definicji czynu zabronionego sformułowanej w art. 1 ust. 2 pkt 3 u.w.r.n. (jak również tych zawartych w art. 115 § 1 k.k. oraz art. 47 § 1 k.w.) i określenie jej zgodnie z powszechnym rozumieniem i zakresem ugruntowanym w doktrynie i dogmatyce prawa karnego, gdzie przez pojęcie czynu zabronionego rozumie się zachowanie o znamionach określonych w ustawie zabronione pod groźbą kary. Należy też zauważyć, że można ewentualnie przyjąć – zakładając racjonalność ustawodawcy przy tworzeniu prawa – że pojęciem ustawy karnej chciał objąć każdą ustawę, która zawiera przepis lub przepisy karne, mimo że *de facto* taką ustawą nie jest.

Art. 2. [Materialnoprawne podstawy podejmowania działań określonych w ustawie]

Przewidziane w ustawie działania podejmuje się w przypadkach, gdy nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub dopuścił się czynu karalnego.

1. **Podstawy materialnoprawne do podejmowania działań w oparciu o u.w.r.n.** Pod względem merytorycznych treści przepis art. 2 u.w.r.n. został sformułowany tak samo jak w art. 2 u.p.n. Wprowadzone zostały tylko drobne zmiany o charakterze redakcyjnym. W przepisie tym **zostały określone dwie podstawy materialnoprawne uzasadniające podejmowanie działań w oparciu o regulację zawartą w ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich** wobec dzieci i młodzieży tzw. problemowej o statusie nieletnich. Przepis ten dokonuje jednocześnie rozdziału zakresów stosowania przepisów ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich i przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, które uzasadniają ingerowanie w życie dziecka (osoby małoletniej) przez ingerencję w sprawowanie władzy rodzicielskiej, gdy dobro dziecka jest zagrożone. W tych wszystkich wypadkach, gdy małoletni nie przejawia demoralizacji, ale jest nią zagrożony, możliwe jest jedynie wszczęcie przez sąd rodzinny postępowania opiekuńczego, w szczególności na podstawie art. 109 k.r.o. Natomiast w wypadkach, gdy nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub dopuścił się czynu karalnego, jest to podstawa do podjęcia przez sąd rodzinny działań na podstawie przepisów ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (por. P. Górecki, S. Stachowiak, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 22).

2. **Samodzielność każdej z podstaw.** Zgodnie z postanowieniem art. 2 u.w.r.n. **każda z dwóch wskazanych w nim podstaw stanowi w pełni samodzielną i wystarczającą podstawę materialnoprawną do podejmowania działań na podstawie tejże ustawy.**
3. Użycie w przepisie art. 2 u.w.r.n. spójnika „lub” między możliwymi podstawami podejmowania działań wobec nieletnich na podstawie wskazanej ustawy wskazuje, że mogą one wystąpić także łącznie (T. Bojarski [w:] T. Bojarski, E. Kruk, E. Skrętowicz, *Postępowanie w sprawach nieletnich...*, s. 54). Zaznaczyć jednak należy, że od strony procesowej są to rozłączne przesłanki uzasadniające wszczęcie postępowania na podstawie regulacji zawartej w ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (por. art. 52 ust. 1 i 2 u.w.r.n.).
4. **Co do pojęcia czynu karalnego** zob. tezę 3 do art. 1 u.w.r.n. W tym miejscu należy jednak dodać, że gdy mowa o dopuszczeniu się przez nieletniego czynu karalnego (podobnie jak czynu zabronionego), to **chodzi o każdą penalizowaną formę stadialną danego typu czynu, tj. zarówno o usiłowanie, a niekiedy także przygotowanie, jak i o każdą formę zjawiskową, tj. nie tylko formy sprawstwa *sensu stricto*, takie jak sprawstwo indywidualne, współsprawstwo, sprawstwo kierownicze i sprawstwo polecające, ale także podżeganie i pomocnictwo, jeśli są objęte penalizacją** na gruncie danego działu prawa karnego lub prawa wykroczeń oraz przy czynie popełnionym przez danego nieletniego.
5. **Wykazywanie przejawów demoralizacji** jako podstawa podejmowania działań w oparciu o ustawę o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich jest łączone w szczególności z takimi zachowaniami nagannymi, jak: dopuszczenie się czynu zabronionego, naruszenie zasad współżycia społecznego, uchylanie się od obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki, używanie alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych, ich prekursorów, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych, uprawianie nierzędu (zob. przykładowe wyszczególnienie możliwych przejawów demoralizacji zawarte w art. 4 ust. 1 u.w.r.n.). Są to najczęstsze przejawy demoralizacji wykazywane współcześnie przez dzieci i młodzież o statusie nieletnich, co nie oznacza, że nie mogą to być także inne zachowania naganne niewymienione w ustawie. Podkreślić bowiem należy, że **katalog zachowań wymienionych w art. 4 ust. 1 u.w.r.n. jako przejawy demoralizacji ma charakter otwarty**, a nie zamknięty. W katalogu tym nie wymieniono włóczęgostwa (jakie było uważane za przejaw demoralizacji w art. 4 § 1 u.p.n.), gdyż współcześnie takie zachowania nie są praktykowane przez nieletnich. Zasadnie nie wyszczególniono jako przejawu demoralizacji udziału w grupach przestępczych, gdyż to zachowanie naganne stanowi czyn zabroniony (wyszczególniony w art. 4 ust. 1 u.w.r.n. na pierwszym miejscu jako przejaw demoralizacji), który jest penalizowany jako przestępstwo w art. 258 k.k., choć dla ścisłości należy zauważyć, że wśród jego znamion jest wymieniony dodatkowy element wskazujący na to, że jest to grupa zorganizowana.

6. Dopuszczenie się czynu zabronionego jako przejaw demoralizacji będzie się odnosiło głównie **do czynów zabronionych popełnionych przez młodszych nieletnich**, którzy w czasie jego popełnienia **mieli ukończone lat 10, a nie mieli ukończonych lat 13**, co z uwagi na postanowienia art. 1 ust. 1 pkt 2 u.w.r.n. uniemożliwia prowadzenie postępowania i podejmowanie działań przewidzianych w ustawie z powodu popełnienia czynu karalnego.
7. Co do pojęcia czynu zabronionego zob. tezę 4 do art. 1 u.w.r.n.
8. **Naruszenie zasad współżycia społecznego.** To różnorodne zachowania naganne podejmowane w obecności innych osób lub względem nich, które nie stanowią czynu zabronionego pod groźbą kary, ale należą do zachowań społecznie nieakceptowanych, gdyż są sprzeczne z normami postępowania przyjętymi i uznawanymi powszechnie za odpowiednie w danym społeczeństwie, w danym miejscu i czasie oraz w określonych sytuacjach. Jako przykłady można wskazać na takie zachowania, jak: przedrzeźnianie lub wyśmiewanie się z nauczyciela lub osoby niepełnosprawnej w ich obecności i w obecności innych osób, używanie wulgarnych słów i plucie pod nogi w rozmowie z nauczycielem, negliżowanie się podczas lekcji w obecności nauczyciela i prowokacyjne zachowanie o charakterze seksualnym itp. Są to obyczajowo i moralnie nieodpowiednie zachowania ze względu na miejsce, sytuacje lub osobę, wobec której są podejmowane (V. Konarska-Wrzosek, *Prawny system postępowania z nieletnimi...*, s. 56).
9. **Uchylanie się od obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki.** Ten przejaw demoralizacji został ujęty nieco inaczej niż w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich, gdzie była mowa o systematycznym uchylaniu się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego. Nie wydaje się jednak, aby doszło do istotnej zmiany sytuacji faktycznych, które pozwalają na ingerencję w życie osoby nieletniej na podstawie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. W myśl postanowień art. 35 pr. ośw. obowiązek szkolny trwa do ukończenia szkoły podstawowej, nie dłużej jednak niż do ukończenia 18 roku życia (ust. 2), a obowiązek nauki do ukończenia 18 roku życia (por. ust. 1). Obowiązek szkolny polegający na uczęszczaniu do szkoły publicznej lub niepublicznej wiąże się z edukacją w zakresie szkoły podstawowej i kończy się wraz z jej ukończeniem bez względu na wiek. W razie opóźnień w edukacji na poziomie szkoły podstawowej – obowiązek uczęszczania do szkoły kończy się w dniu ukończenia przez daną osobę 18 roku życia. Po ukończeniu szkoły podstawowej obowiązek szkolny, tzn. uczęszczania do szkoły, kończy się. Jeśli jej absolwent nie ma jeszcze lat 18, objęty jest obowiązkiem nauki do dnia ukończenia lat 18, który jednak może realizować w różnych formach kształcenia (por. *Prawo oświatowe. Komentarz*, red. M. Pilich, LEX 2022). W świetle powyższego, gdy mowa o uchylaniu się od obowiązku szkolnego, oznacza to uchylanie się od uczęszczania do szkoły podstawowej, a uchylanie się od obowiązku nauki oznacza uchylanie się od realizacji tego obowiązku na poziomie edukacji ponadpodstawowej przez osobę, która nie ukończyła jeszcze lat 18 i jest takim obowiązkiem

objęta. Zachowanie polegające na uchylaniu się od obowiązku szkolnego to na pewno nie pojedyncze wagary, które zdarzają się nawet najlepszym uczniom i osobom dobrze zsocjalizowanym. Uchylanie się od obowiązku szkolnego oznacza zamierzone nieuczęszczanie do szkoły na lekcje bez uzasadnionej przyczyny, polegające na całkowitym porzuceniu nauki lub na okresowym, lecz trwającym przez czas dłuższy nierealizowaniu obowiązku szkolnego, co skutkuje brakiem możliwości klasyfikacji danego nieletniego i niezaliczeniem przez niego odpowiedniego poziomu edukacji w ramach szkoły podstawowej. Uchylanie się od obowiązku nauki to zamierzone nierealizowanie dalszej nauki przez osobę, która nie ukończyła lat 18, w zakresie szkoły ponadpodstawowej, polegające na niepodjęciu jej pomimo takiej możliwości lub przerwaniu bez uzasadnionej przyczyny. Uchylanie się od obowiązku szkolnego często jest podyktowane brakiem poczucia konieczności i potrzeby realizacji obowiązku szkolnego, niechęcią do szkoły lub nauki i wyborem konkurencyjnych form spędzania czasu. Jest to często pierwszy przejaw rozpoczynającego się procesu demoralizacji. Uchylanie się od kontynuowania nauki po ukończeniu szkoły podstawowej przez dziecko będące osobą, która nie ukończyła lat 18, też jest niepokojące. Jednak należy wskazać, że nie każde przerwanie edukacji musi być spowodowane niechęcią do niej lub nagannymi zainteresowaniami, a może być podyktowane innymi względami, np. ciążą nieletniej. Dlatego też uznanie uchylania się od obowiązku szkolnego lub obowiązku dalszej nauki za przejaw demoralizacji wymaga ustalenia przyczyn, z powodu których takie zachowanie ma miejsce (por. A. Gaberle [w:] A. Gaberle, M. Korcyl-Wolska, *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Gdańsk 2002, s. 34).

10. **Używanie alkoholu** oznacza niejednokrotowe jego spożycie, a nawet upicie się, gdyż trzeba mieć na uwadze, że takie zachowanie jest w pewnej mierze uzasadnione rozwojowo i wiąże się ze zbieraniem doświadczeń życiowych przez niedojrzałego, młodego człowieka. Takie jednorazowe użycie czy nawet powtarzające się, ale sporadyczne używanie alkoholu przez starszych wiekiem nieletnich, w ramach próbowania tzw. owoców zakazanych, zwłaszcza z powodu jakichś szczególnych okazji (np. osiemnaste urodziny kolegi lub koleżanki), na ogół nie powinny być traktowane jako przejaw demoralizacji. W sytuacji jednak, gdy używanie alkoholu ma miejsce częściej, bez żadnej szczególnej i wyjątkowej okazji, to jest to niezwykle niepokojący sygnał wskazujący na demoralizowanie się danego nieletniego, co wymaga szybkiej ingerencji w proces jego wychowania (V. Konarska-Wrzošek, *Prawny system postępowania z nieletnimi...*, s. 57).

Zgodnie z art. 46 ust. 1 ustawy z 26.10.1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. z 2023 r. poz. 165 ze zm.) **napojem alkoholowym jest** produkt przeznaczony do spożycia zawierający alkohol etylowy pochodzenia rolniczego w stężeniu przekraczającym 0,5% objętościowych alkoholu.

11. **Używanie środków odurzających**, substancji psychotropowych, ich prekursorów, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych to narastający problem

wśród dzieci i młodzieży. Wszystkie przypadki używania takich środków lub substancji wykraczające poza jednokrotne, tzw. eksperymentowanie z nimi, a zwłaszcza te powtarzające się, ukierunkowane na wywołanie stanu odurzenia są głęboko niepokojące, gdyż stwarzają realną groźbę uzależnienia i degradacji psychospołecznej. Dlatego też ingerowanie w życie młodego człowieka powinno być dość wczesne i szybkie.

Definicje poszczególnych środków prowadzących do uzależnienia zostały określone w art. 4 u.prz.n. – zob. co do środków odurzających – art. 4 pkt 26, substancji psychotropowych – art. 4 pkt 25, prekursorów – art. 4 pkt 16, środków zastępczych – art. 4 pkt 27 i nowych substancji psychoaktywnych – art. 4 pkt 11a tejże ustawy.

12. **Uprawianie nierzędu** to prostytuowanie się, czyli uprawianie seksu (w postaci obcowania płciowego lub poddawania się lub wykonywania innych czynności seksualnych) w zamian za korzyści materialne. Współcześnie prostytuowanie się nie jest tylko domeną nieletnich dziewcząt, ale coraz częściej także nieletnich chłopców. Uprawianie nierzędu jest niezwykle groźne dla prawidłowego rozwoju dzieci i młodzieży i zawsze jest demoralizujące.

Art. 3. [Dyrektywy postępowania w sprawach nieletnich; dyrektywa ogólna dobra nieletniego; uwzględnianie okoliczności dotyczących nieletniego]

1. W sprawie nieletniego należy kierować się przede wszystkim jego dobrem, dążąc do osiągnięcia korzystnych zmian w osobowości i zachowaniu się nieletniego oraz zmierzając w miarę potrzeby do prawidłowego spełniania przez rodziców lub opiekuna ich obowiązków wobec nieletniego, uwzględniając przy tym interes społeczny.

2. W postępowaniu z nieletnim bierze się pod uwagę właściwości i warunki osobiste nieletniego, w szczególności wiek, stan zdrowia, poziom rozwoju psychicznego i fizycznego, cechy charakteru oraz sytuację rodzinną nieletniego, warunki wychowawcze i charakter środowiska, przyczyny i stopień demoralizacji, w tym rodzaj czynu zabronionego, a także sposób i okoliczności jego popełnienia oraz rodzaj czynu karalnego, a także sposób i okoliczności jego popełnienia.

1. **Dyrektywa dobra nieletniego.** Przepis art. 3 u.w.r.n. formułuje niezwykle istotną w sferze prowadzenia spraw nieletnich **dyrektywę ogólną w postaci dobra nieletniego**. Dyrektywa ta ma charakter nadrzędny, który wynika z postanowienia ustawy, że „w sprawie nieletniego należy kierować się przede wszystkim jego dobrem”. Nadrzędność omawianej dyrektywy oznacza, że w sprawie nieletniego nie można czynić czegośkolwiek, co byłoby niezgodne lub sprzeczne z dobrem nieletniego. **Dyrektywa ta** – jak każda dyrektywa ogólna – **ma zastosowanie uniwersalne do wszystkich bez wyjątku spraw nieletnich na każdym etapie postępowania i w każdej bez wyjątku kwestii**, tj. zarówno przy podejmowaniu decyzji procesowych, jak i merytorycznych (zarówno

incydentalnych, jak i ostatecznych) **na każdym etapie zajmowania się sprawą nieletniego**, tzn. zarówno w toku postępowania przed sądem rodzinnym (w postępowaniu pierwszoinstancyjnym), jak i przed sądem odwoławczym (w postępowaniu drugoinstancyjnym), a także w toku postępowania wykonawczego (V. Konarska-Wrzošek, *Prawny system postępowania z nieletnimi...*, s. 70; A. Krukowski, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich...*, s. 25). Co więcej, dyrektywa ta jest adresowana do wszystkich bez wyjątku organów stosujących ustawę o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Należy przy tym podkreślić, że **ma ona podstawowe znaczenie przy dokonywaniu wykładni wszystkich przepisów ustawy** (P. Górecki [w:] P. Górecki, S. Stachowiak, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich...*, s. 23).

2. **Pojęcie dobra nieletniego.** Dyrektywa odwołująca się do dobra nieletniego nie została w ustawie zdefiniowana. Z formułowaniem istoty dobra nieletniego można spotkać się w doktrynie i orzecznictwie. W pierwszym komentarzu do ustawy postępowaniu w sprawach nieletnich wskazywano, że **dobro nieletniego powinno być „rozumiane jako osiągnięcie korzystnych zmian w jego osobowości i zachowaniu się, które umożliwiałoby mu prawidłowy rozwój i funkcjonowanie w życiu osobistym i społecznym, zgodnie ze społecznymi oczekiwaniami wobec osób tej kategorii wiekowej i w okresie dojrzałości”** (A. Krukowski, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich...*, s. 24–25). Dość podobnie ujmuje istotę dobra nieletniego Sąd Najwyższy, wskazując, że powinno być ono „rozumiane jako ukształtowanie jego prawidłowej osobowości, zgodnie ze społecznymi normami postępowania, które leżą w pełni w interesie społecznym i jako takie stanowią dobro nieletniego” (wyrok SN z 18.09.1984 r., III KR 237/84, OSNPG 1985/2, poz. 29).
3. **Dyrektywa dobra nieletniego w świetle u.w.r.n.** W przepisie art. 3 ust. 1 u.w.r.n. wskazuje się, że kierując się dobrem nieletniego, należy dążyć do osiągnięcia korzystnych zmian w osobowości i zachowaniu się nieletniego. Zmiany te mają więc polegać na pozytywnej przebudowie wewnętrznej nieletniego, jak i na pozytywnej zmianie zachowania przejawiającego się na zewnątrz. Osiągnięcie pożądanых zmian ma „służyć przede wszystkim samemu nieletniemu – jego dobru, jego szczęśliwemu życiu” (cyt. A. Strzembosz, *System sądowych środków ochrony dzieci i młodzieży przed niedostosowaniem społecznym*, Lublin 1985, s. 113). Osiągnięcie pozytywnych zmian w wyznawanym systemie wartości, w postawie życiowej nieletniego, w stosunku do innych i do samego siebie oraz w przejawianym zachowaniu jest zgodne zarówno z dobrem nieletniego, jak i pozostaje w zgodności z interesem społecznym, który w sprawach nieletnich w myśl art. 3 ust. 1 *in fine* u.w.r.n. też ma być uwzględniany.
4. **Dobro nieletniego a inne dyrektywy.** Dyrektywa dobra nieletniego wskazuje także na ewentualną potrzebę zmierzania do prawidłowego spełniania wobec nieletniego obowiązków wynikających z władzy rodzicielskiej lub opieki nad dzieckiem. Wskazanie to łączy się ściśle z ustaleniami naukowymi, że demoralizacja oraz popełnianie czynów

zabronionych przez nieletnich pozostaje w dużej mierze w związku z nienależytym wykonywaniem obowiązków z zakresu opieki i wychowania, a jednocześnie, że właściwe wykonywanie tych obowiązków ma duże znaczenie przy przeciwdziałaniu demoralizacji i dopuszczaniu się czynów karalnych przez dzieci i młodzież.

5. Znaczenie dyrektywy dobra nieletniego. Uczynienie z dobra nieletniego przewodniej dyrektywy ogólnej w całym postępowaniu z nieletnimi sprawcami czynów karalnych lub wykazującymi różne przejawy demoralizacji sprawia, że polski system postępowania z nieletnimi jest ukierunkowany na ich wychowanie, resocjalizację i ochronę przed wykośleniem społecznym. Odcina się on od pociągania nieletnich do odpowiedzialności i od represjonowania ich za naganne zachowania, od wymierzania jakiegokolwiek sprawiedliwości oraz od oddziaływań ogólnoprewencyjnych, a nawet szczególnoprewencyjnych w postaci odstraszenia (V. Konarska-Wrzosek, *Prawny system postępowania z nieletnimi...*, s. 71; A. Krukowski, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich...*, s. 26; T. Bojarski [w:] T. Bojarski, E. Kruk, E. Skrętowicz, *Postępowanie w sprawach nieletnich...*, s. 51 i 58–59; wyrok SN z 18.09.1984 r., III KR 237/84, OSNPG 1985/2, poz. 29).

6. Dobro nieletniego w aktach prawa międzynarodowego. Szczególnego podkreślenia wymaga, że dobro nieletniego sprawcy czynu zabronionego jest ideą przewodnią we wszystkich współczesnych aktach prawa międzynarodowego poświęconych problematyce nieletnich. Odwołują się do niego w szczególności Wzorcowe reguły minimum Narodów Zjednoczonych dotyczące wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich, opracowane w Pekinie na Międzynarodowym Zebraniu Przygotowawczym i przyjęte następnie przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 29.11.1985 r. (tzw. reguły pekińskie), gdzie w regule 5 stanowi się że: „System wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich powinien mieć na uwadze dobro nieletniego i zapewniać, że każda reakcja, z jaką spotka się nieletni przestępca, będzie odpowiednio uwzględniać okoliczności czynu i osobę sprawcy”. W regule 10.3. podkreśla się z kolei, że: „Nawiązanie kontaktu z nieletnim przez organy wymiaru sprawiedliwości powinno się odbyć – z uwzględnieniem okoliczności sprawy – w sposób respektujący jego status prawny oraz służyć jego dobru i unikać wyrządzenia mu szkody”. W regule 17.1.d wskazuje się natomiast, że „przy rozpatrywaniu każdej sprawy wiodącą wytyczną powinno być dobro nieletniego”. Podobnie w Konwencji o Prawach Dziecka z 20.11.1989 r. w art. 40, który jest poświęcony postępowaniu z dziećmi (tj. z osobami poniżej lat 18 – art. 1) naruszającymi normy prawnokarne, w ust. 4 wskazuje się, że: „Różnorodność postanowień dotyczących zwłaszcza opieki, poradnictwa, nadzoru, probacji, umieszczania w rodzinie zastępczej, programów nauczania ogólnego i zawodowego oraz rozwiązań innych niż instytucjonalne zostanie ustanowiona w celu zapewnienia dzieciom traktowania zgodnego z ich dobrem i proporcjonalnego do ich sytuacji i naruszenia” (zob. tekst J. Szumski, *Postępowanie w sprawach nieletnich*, Gdańsk 1996, s. 244, 268, 272 i Arch. Krym. 1993, t. XIX, s. 258; szerzej V. Konarska-Wrzosek, *Projektowane*

prawo nieletnich w świetle standardów międzynarodowych [w:] Księga pamiątkowa ku czci Profesora Jana Białocerkiewicza, red. T. Jasudowicz, M. Balcerzak, Toruń 2009, s. 209–219).

7. **Dobro nieletniego a niezbędne dane dotyczące nieletniego.** Przepis art. 3 ust. 2 u.w.r.n. zobowiązuje do brania pod uwagę w każdym postępowaniu z nieletnimi: osobowości danego nieletniego i wielu innych indywidualnych czynników, takich jak w szczególności: wiek nieletniego, stan jego zdrowia, stopień rozwoju psychicznego i fizycznego, cechy charakteru oraz sytuację rodzinną nieletniego, warunki wychowawcze i charakter środowiska, przyczyny i stopień demoralizacji, w tym rodzaj czynu zabronionego lub czynu karalnego, a także sposób i okoliczności popełnienia tych czynów.

Ustalenia dotyczące powyższych kwestii są niezbędne do tego, aby można było podjąć decyzje odpowiadające dobru nieletniego. Do zebrania wskazanych danych niezbędne jest przeprowadzenie w każdej sprawie nieletniego wywiadu środowiskowego, o jakim mowa w art. 62 i 63 u.w.r.n., a w niektórych sprawach ponadto zlecenie kompleksowej diagnozy osobowości nieletniego (zob. art. 64 u.w.r.n.), a nawet badań i opinii dotyczących stanu zdrowia psychicznego nieletniego (zob. art. 65 u.w.r.n.). Sąd Najwyższy w jednym ze swoich pierwszych orzeczeń wydanych po wejściu w życie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich wskazał, że ustalenie w toku postępowania kompletnych danych o osobie nieletniego, zwłaszcza tych wymienionych w art. 3 § 2 u.p.n. (a obecnie w art. 3 ust. 2 u.w.r.n.), należy do podstawowych obowiązków organu prowadzącego postępowanie, gdyż brak tych danych uniemożliwia wydanie prawidłowego orzeczenia co do doboru odpowiedniego środka wychowawczego lub poprawczego albo odpowiedniego ukształtowania kary w wypadku orzeczenia jej na podstawie art. 9 § 2 k.k. (tj. obecnie art. 10 § 2 k.k. i ewentualnie na podstawie dodanego nowelą do k.k. z 7.07.2022 r. przepisu art. 10 § 2a k.k.) – zob. postanowienie SN z 24.06.1983 r., III KZ 87/83, OSNKW 1983/12, poz. 97 oraz glosy do tego postanowienia Z. Lorka, PiP 1984/8, s. 14 i W. Patulskiego, NP 1984/4, s. 155.

8. **Wiek nieletniego** ma duże znaczenie dla oceny poszczególnych zachowań nieletniego i stopnia jego demoralizacji. Inaczej będzie się oceniać np. palenie papierosów czy picie alkoholu, gdy będzie to miało miejsce u 10–13-letnich dzieci, a inaczej w wykonaniu osób blisko 18-letnich. Wiek oraz **poziom rozwoju fizycznego i psychicznego** są ze sobą ściśle powiązane, ponieważ poziom ten należy oceniać pod kątem adekwatności do wieku.

Konieczność brania pod uwagę **stanu zdrowia** dotyczy zarówno zdrowia fizycznego, psychicznego oraz społecznego i ma przede wszystkim znaczenie dla oceny możliwości przyswajania norm społecznych, w tym norm prawnych i obowiązku ich przestrzegania. Należy w szczególności mieć na uwadze, że w grupie tzw. problemowych nielet-

nich jest niemała reprezentacja dzieci i młodzieży upośledzonej umysłowo w różnym stopniu, chorej psychicznie lub wykazującej inne zakłócenia czynności psychicznych. Branie pod uwagę **cech charakteru** oznacza konieczność analizy właściwości jednostki, które dają o sobie znać w codziennym postępowaniu, w relacjach z innymi ludźmi, w odbiorze samego siebie i swojego zachowania. Bardzo wymownymi cechami charakteru są: agresywność, złośliwość, konfliktowość, buntowniczość, niecierpliwość, egoizm, tendencje przywódcze, tendencje do wykorzystywania innych, manipulowania innymi, przekonanie o własnej wyższości, pogarda dla innych, brak zrozumienia dla innych, stanowczość, poczucie małej wartości, brak własnego zdania, podatność na wpływy innych, naiwność, wycofanie itd.

9. Ustalenia dotyczące **sytuacji rodzinnej nieletniego, warunków wychowawczych i charakteru środowiska**, w którym nieletni przebywa i w którym przebiega proces jego socjalizacji, mają bardzo istotne znaczenie dla wyrobienia poglądu przez sąd co do takiego, a nie innego ukształtowania systemu wartości wyznawanego przez danego nieletniego i wzorców zachowania, z którymi się na co dzień styka oraz co do możliwości wychowawczego oddziaływania, jakie może zaoferować to środowisko, w którym przebywa. Te ustalenia mają istotne znaczenie dla podejmowania decyzji, jakie należy podjąć w sprawie nieletniego, aby uwzględniły jego dobro. Sytuacja rodzinna, warunki wychowania i charakter środowiska nieletniego w dużej mierze przesądzają o tym, czy wobec danego nieletniego zostaną zastosowane środki niezmieniające jego dotychczasowego środowiska czy wręcz przeciwnie – środki to środowisko zmieniające. Ustalenia dotyczące środowiska nieletniego powinny obejmować wszystkie środowiska wychowawcze, w których nieletni na co dzień przebywa, tj. środowisko rodzinne, rówieśnicze i najbliższego otoczenia. Wpływ tych środowisk może być – najogólniej rzecz ujmując – trojaki: pozytywny, neutralny, negatywny. Zależy to od systemu wartości, jaki panuje w danym środowisku, od stosunku tego środowiska do norm społecznych (w tym moralnych i prawnych), który przejawia się w postawach i zachowaniu jego członków. Znaczący jest także wzajemny stosunek do siebie członków tych środowisk, umiejętność wzajemnego współżycia, więzi emocjonalne między nimi. W wypadku osób nieletnich szczególnie istotne jest środowisko rodzinne, w którym nieletni na co dzień przebywa i wychowuje się. Dlatego podstawowe znaczenie ma ustalenie cech tego właśnie środowiska, aby można było ocenić – czy jest to środowisko pozytywne, czy negatywne, na ile jest wydolne wychowawczo, jak silny ma wpływ na nieletniego, czy można liczyć na jego aktywność w zakresie podejmowania działań mających na celu przeciwdziałanie demoralizacji nieletniego lub współdziałanie w tym względzie. Istotne znaczenie mają również ustalenia w zakresie warunków wychowawczych nieletniego, w tym warunków bytowych, materialnych, dotyczących struktury rodziny (czy jest to rodzina pełna, niepełna, zrekonstruowana), jakie są jej umiejętności i możliwości wychowawczego oddziaływania, zapewnienia odpowiedniej opieki i kontroli nad nieletnim i jego zachowaniem, sposobem spędzania wolnego czasu, kontaktami towarzyskimi itd.

W tym miejscu należy zaakcentować, że niewątpliwie najgorsze wzorce i warunki wychowawcze dla nieletnich stwarzają rodziny patologiczne, dotknięte takimi patologiami, jak: pijaństwo, alkoholizm, narkomania, prostytutka, przestępczość. Niekorzystne warunki wychowania panują także w rodzinach, które nie zajmują się dziećmi wcale albo poświęcają im niedostateczną uwagę, nie interesują się ich postępami w szkole, w których stosuje się nadmierne lub zbyt liberalne metody wychowawcze, w których brakuje więzi uczuciowych między członkami (por. A. Krukowski, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich...*, s. 29).

- 10. Ustalenia dotyczące przyczyn i stopnia demoralizacji.** Niezwykle ważne jest również ustalenie **przyczyn demoralizacji** konkretnego nieletniego, które mogą być różne, i stopnia demoralizacji, który może się kształtować na różnym poziomie. Przyczyny mogą mieć charakter środowiskowy lub osobniczy i wiązać się z cechami wrodzonymi, takimi jak np. cechy charakteru lub różnego typu wady rozwojowe jednostki (por. A. Krukowski, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich...*, s. 27–28; A. Gaberle [w:] A. Gaberle, M. Korcyl-Wolska, *Komentarz do ustawy o postępowaniu...*, s. 26–27). Nałożenie się czynników środowiskowych i osobniczych jest wyjątkowo niekorzystną sytuacją, ponieważ spowodowanie korektury osobowości i zmiany zachowania będzie wymagało wielu różnorodnych i skoordynowanych oddziaływań. **O stopniu demoralizacji** nieletniego można wnosić w szczególności na podstawie: typu przejawów demoralizacji, częstotliwości i trwałości ich występowania oraz faktu ich kumulacji. Dla oceny stopnia demoralizacji znacząca jest także motywacja podejmowania zachowań nagannych określonego typu (T. Bojarski [w:] T. Bojarski, E. Kruk, E. Skrętowicz, *Postępowanie w sprawach nieletnich...*, s. 60–61). Branie pod uwagę zachowania nieletniego przy ocenie stopnia demoralizacji nieletniego, w tym konkretnych przejawów demoralizacji lub popełnionego czynu karalnego/czynu zabronionego oraz sposobu i okoliczności jego popełnienia, jest niezmiernie ważne. Rodzaj zachowania nagannego stanowi bowiem uzewnętrzniony wyraz postaw i dążeń danej jednostki, jej cech charakteru, temperamentu, wrażliwości, zdolności empatii itp., przy czym chodzi zwłaszcza o poddanie ocenie poszczególnych przejawów zachowania z punktu widzenia jego poprawności/naganności i powtarzalności albo trwałości oraz ujawniających się na tym tle potrzeb co do jego korekty. Jak wydaje się jednak, w art. 3 ust. 2 *in fine* u.w.r.n. nadmiernie zaakcentowano konieczność wzięcia pod uwagę przy ocenie stopnia demoralizacji nieletniego: rodzaju, sposobu i okoliczności popełnienia czynu zabronionego stanowiącego jeden z przejawów demoralizacji, który może być podstawą wszczęcia postępowania w przypadku nieletnich, którzy dopuścili się takiego czynu między 10 a nieukończonym 13 rokiem życia oraz czynu karalnego w przypadku starszych nieletnich. Jeden czyn, jego rodzaj oraz sposób i okoliczności jego popełnienia nie powinny być dominującym czynnikiem przy ocenie stopnia demoralizacji nieletniego i jego potrzeb resocjalizacyjnych. Nawet tak poważny czyn jak np. ugodzenie człowieka przez zadanie kilku ciosów ostrym narzędziem podczas kolejnej awantury domowej wywołanej przez tyrana domowego, którego on stał się